

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”

ПЕТРУШЕНКО МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 338.27:338.242.4:502.131-047.52

**МЕТОДОЛОГІЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ДЕРЖАВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОТИРІЧ
РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Донецьк – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки України (м. Суми).

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор
Прокопенко Ольга Володимирівна,
Сумський державний університет
Міністерства освіти і науки України,
декан факультету економіки та менеджменту,
завідувач кафедри економічної теорії (м. Суми).

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Александров Іван Олександрович,
Донецький національний університет
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри менеджменту (м. Донецьк);

доктор економічних наук, старший науковий
співробітник
Хумарова Ніна Іполитівна,
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних
досліджень НАН України,
старший науковий співробітник відділу економічного
регулювання природокористування (м. Одеса);

доктор економічних наук, доцент
Гриценко Лариса Леонідівна,
ПАТ “Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе”,
начальник відділу бюджетування планово-
економічного управління (м. Суми).

Захист відбудеться “29” травня 2014 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.052.07 у ДВНЗ “Донецький національний технічний університет” Міністерства освіти і науки України за адресою: 83050, м. Донецьк, вул. Артема, 96.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ДВНЗ “Донецький національний технічний університет” за адресою: 83001, м. Донецьк, вул. Артема, 58.

Автореферат розісланий “28” квітня 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Оленцевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сьогоднішній день в Україні триває соціально-економічна криза, що ускладнюється активізацією конфліктних ситуацій, пов'язаних з невизначеністю та суперечливим впливом численних екологічних питань на розвиток національної економіки і стан навколишнього середовища. Досвід країн, в яких внаслідок екстенсивного зростання національних економік перманентно забруднюється навколишнє природне середовище і періодично виникають соціальні загострення, спричинені станом використання природних ресурсів, свідчить про те, що екологічно спричинені конфлікти не є саморегульованими та з огляду на масштабність їх деструктивних наслідків потребують чітко продуманої превентивної політики та науково обґрунтованих заходів державного регулювання.

Дослідження еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки вже понад півстоліття не втрачають своєї актуальності. Паралельно з глобальною тенденцією до здійснення комплексного аналізу проблематики взаємодії між економічними та екологічними системами особливо гостро постають питання пошуку оптимізаційних моделей функціонування і розвитку національної економіки за рахунок розв'язання проблем нераціонального природокористування та забруднення навколишнього середовища. Невирішеність останніх призводить до економічних і соціальних збитків, викликає порушення механізму відтворення природних ресурсів, підвищуючи ризик активізації акумульованого на території країни техногенного потенціалу і збільшуючи загрози стану національної безпеки.

Методологічні основи дослідження еколого-економічних протиріч у розвитку національної економіки розглянуто в роботах І. Александрова, О. Амоші, О. Балацького, Б. Буркинського, О. Веклич, В. Вернадського, К. Гофмана, Л. Гринів, Д. Медоуза, Л. Мельника, С. Харічкова, Ю. Туниці, М. Федоренка, Дж. Форестера та інших авторів. Теоретико-методичні засади екологічно сталого розвитку, управління природокористуванням, економіки екологічних конфліктів у їх взаємозв'язку з питаннями еколого-економічної безпеки та ризику, природних і техногенних катастроф висвітлені у працях Н. Гледіча, Т. Гомер-Діксона, С. Козьменка, С. Мейсона, О. Половяна, О. Попової, О. Прокопенко, В. Сабадаша, Є. Хлобистова, Н. Хумарової та інших учених. Водночас одними з нагальних і найменш досліджених є питання прогностичної оцінки наслідків дії та механізму регулювання еколого-економічних протиріч у національній економіці.

Актуальність теми дисертаційного дослідження полягає у тому, що еколого-економічні протиріччя як вагомий чинник функціонування національного господарства впливають на процеси використання та відтворення природно-ресурсного потенціалу економіки у територіально-галузевому розрізі та водночас у формі потенційних еколого-економічних конфліктів стають об'єктом державного регулювання. На основі здійснення прогностичної оцінки їх впливу на господарсько-виробничі процеси та шляхом формування адекватного механізму регулювання еколого-економічних протиріч, створюються дієві передумови для подолання кризи в країні і забезпечення сталого розвитку національної економіки.

Актуальність проблеми еколого-економічних протиріч розвитку національного

господарства, її теоретична і практична значущість обумовили вибір теми дослідження, визначили його мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематики науково-дослідних робіт Сумського державного університету Міністерства освіти і науки України: “Розробка теорії інтегральної оцінки порцепієнтних питомих показників еколого-економічного збитку від забруднення атмосферного повітря” (№ 0108U000671), де автором визначено чинники досягнення еколого-економічної рівноваги господарсько-виробничої системи в територіальному розрізі національної економіки у контексті її безпеки; “Фундаментальні основи соціально-економічної мотивації інноваційного розвитку регіону” (№ 0109U007782), де автором досліджено мотиваційну складову соціально-економічного потенціалу, частиною якого є природно-ресурсний потенціал; “Механізми реалізації соціально-економічного потенціалу дематеріалізації виробництва і споживання” (№ 0112U002698), у межах якої визначено характер еколого-економічних збитків внаслідок дії природно-ресурсних конфліктів; “Механізми реалізації потенціалу дематеріалізації та ресурсозбереження національної економіки в умовах інформаційного суспільства” (№ 0113U001746), в якій автором розроблено механізм управління розподілом ресурсів із метою оптимізації еколого-економічних протиріч.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розроблення та наукове обґрунтування теоретико-методологічних засад і науково-методичних підходів до здійснення прогностичної оцінки та формування державного механізму регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки.

Для досягнення мети поставлено наступні завдання:

- визначити сутнісну складову поняття “еколого-економічне протиріччя розвитку національної економіки”;
- проаналізувати структурно-логічну побудову еколого-економічних конфліктів у контексті взаємовідносин між підприємствами – користувачами і забруднювачами природного середовища та органами державного регулювання;
- удосконалити класифікацію еколого-економічних протиріч і конфліктів розвитку національної економіки;
- узагальнити та розкрити теоретичні підходи до прогнозування впливу еколого-економічних протиріч на процеси національного природокористування;
- розробити концепцію прогнозування та державного регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки;
- обґрунтувати методологічні засади прогнозування та державного регулювання еколого-економічних протиріч у діяльності підприємств у межах установлених норм і стандартів національного природокористування;
- проаналізувати чинники дії природно-ресурсних конфліктів на галузі національного господарства;
- обґрунтувати теоретико-методичні положення активізації взаємозв'язку між природно-ресурсним потенціалом і соціальним капіталом у системі економічного потенціалу як основи сталого розвитку національної економіки;
- розробити ситуаційно-динамічний підхід до регулювання відносин між підприємствами та державними органами влади в умовах еколого-економічних

конфліктів із застосуванням методів економіко-математичного моделювання;

– запропонувати методологічний підхід до прогностичної оцінки конфліктного впливу еколого-економічних протиріч на довгостроковий розвиток національної економіки;

– удосконалити науково-методичний підхід до формування механізму державного регулювання еколого-економічної діяльності підприємств в умовах обмеженої екологічно релевантної інформації;

– удосконалити комплексний підхід щодо адаптації інструментів державного регулювання до розв'язання протиріч сталого розвитку національної економіки;

– обґрунтувати концептуальні положення бюджетування, орієнтованого на результат, при регулюванні еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки в її адміністративно-територіальному розрізі;

– запропонувати науково-методичні підходи до застосування інструментів конфлікт-менеджменту у механізмі регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки.

Об'єктом дослідження є процеси прогнозування та державного регулювання еколого-економічних протиріч розвитку економіки України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні положення прогностичної оцінки та формування механізму регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є діалектичний метод наукового пізнання, фундаментальні положення сучасної економічної теорії, економіки та управління національним господарством, економіки природокористування та охорони навколишнього середовища, теорії прийняття управлінських рішень, сучасні концепції територіально-галузевого управління, загальна теорія систем, управлінські аспекти конфліктології та соціологічні положення інституціоналізму, законодавчі та нормативні документи з регулювання соціально-економічної та екологічної діяльності суб'єктів національної економіки, а також науково-прикладні положення конфлікт-менеджменту. Для вирішення завдань дослідження були використані: порівняльний аналіз – при дослідженні організаційно-економічних передумов формування механізму державного регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки; статистичний аналіз, зокрема, модель множинної регресії – при визначенні взаємозв'язків між чинниками екологічно сталого розвитку національної економіки в її територіальному розрізі; абстрактно-логічний аналіз – при розробленні концептуальної моделі еколого-економічного конфлікту як наслідку релевантного протиріччя; системно-структурний аналіз – при формуванні структури механізму регулювання еколого-економічних протиріч; методи прогнозування – при обґрунтуванні засад формування механізму державного регулювання еколого-економічних протиріч; фрактальний аналіз – при визначенні коефіцієнтів соціальної та екологічної конфліктності в залежності від вибору стратегічного напрямку розвитку національної економіки; економіко-математичного аналізу та моделювання на основі теоретико-ігрового підходу – при оптимізації еколого-економічних управлінських рішень, ініційованих учасниками конфліктів, за умови дотримання ними правил гри, встановлених державними органами влади.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі і нормативні акти Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, Укази Президента України, офіційні дані Державної служби статистики України та міжнародних організацій; наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених у галузі управління національним господарством, економіки природокористування та охорони навколишнього середовища, матеріали звітності підприємств, матеріали власних досліджень. Для обробки економічної інформації, побудови таблиць і графіків використано сучасні технології Microsoft.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у методологічному обґрунтуванні, поглибленні концептуальних положень і розробці науково-методичних підходів до здійснення прогностичної оцінки та формування механізму регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки.

Найбільш вагомими результатами, що містять наукову новизну, полягають у такому:
вперше:

- розроблено та теоретично обґрунтовано концепцію прогнозування та державного регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки, яка полягає в тому, що шляхом здійснення варіантного базового прогнозу величини відтвореного природно-ресурсного потенціалу встановлюється стратегічна мета та передбачаються результати державного втручання у процеси природокористування в адміністративно-територіальному розрізі, що у поєднанні з інструментами саморегуляції та методами прямого вирішення конфліктів дозволяє оптимізувати внутрішньогалузеві еколого-економічні інтереси суб'єктів національного господарства;

- обґрунтовано ситуаційно-динамічний підхід до регулювання еколого-економічних відносин між підприємствами та державними органами влади в умовах еколого-економічних конфліктів із застосуванням методів економіко-математичного моделювання, що дозволяє проводити аналіз еколого-економічних зв'язків і забезпечувати рівновагу інтересів як підприємств – забруднювачів і користувачів природних ресурсів, так і територіальних органів екологічного управління, із урахуванням чинників раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки, які корелюють із показниками динаміки валового внутрішнього продукту;

- запропоновано методологічний підхід до прогностичної оцінки конфліктного впливу еколого-економічних протиріч на довгостроковий розвиток національної економіки на основі застосування багатокритеріального моделювання сценаріїв сталого розвитку національного господарства, що дозволяє здійснювати вибір стратегій розвитку відповідно до типу економічного зростання, моделі державної екологічної політики та процесів відтворення природних ресурсів із врахуванням чинників еколого-економічного ризику та безпеки;

удосконалено:

- методологічні засади прогнозування та державного регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки, що, на відміну від існуючих, орієнтовані на обґрунтування вибору адекватних форм, важелів та інструментів екологічного управління згідно з результатами проведення державного екологічного контролю із залученням громадської експертизи еколого-економічної

діяльності підприємств у межах установлених норм і стандартів природокористування, що дозволяє визначити частку національного доходу, акумульовану від сплати екологічного податку, яка необхідна для вирішення еколого-економічних протиріч;

– науково-методичний підхід до формування механізму державного регулювання еколого-економічної діяльності підприємств на основі оптимального розподілу ресурсів у поєднанні з механізмом саморегулювання в умовах обмеженої екологічно-релевантної інформації, що дозволяє здійснювати мотиваційно-управлінський вплив на учасників еколого-економічних конфліктів у межах правових норм, установлених державними інститутами з регулювання економічних відносин, та стимулювати впровадження принципів забезпечення екологічної сталості та безпеки функціонування національної економіки у діяльність суб'єктів господарювання;

– визначення сутнісної складової поняття “еколого-економічне протиріччя розвитку національної економіки”, що, на відміну від існуючих, запропоновано розуміти як системну взаємодію протиставлених і взаємопов'язаних екологічних і економічних чинників, які діють у межах території певної країни і спричиняють еколого-економічні конфлікти, що несуть у собі потенціал як деструктивних наслідків у вигляді еколого-економічних і соціальних збитків, так і конструктивну складову розвитку національної економіки;

– класифікацію еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки на основі енвайронментального підходу за критеріями комплексності та чутливості до управлінського впливу, а також типологізацію релевантних конфліктів за характером еколого-економічних взаємозв'язків між їх учасниками, що дозволяє співвіднести та визначити пріоритетність соціально-економічної чи природно-екологічної сторін їх змісту з метою спрямування практичної дії інструментів державного регулювання в чітко визначеному напрямку;

– теоретико-методичні положення щодо інтерпретації структурних зв'язків у системі економічного потенціалу як підґрунтя сталого розвитку національної економіки, які, на відміну від існуючих, обґрунтовують необхідність активізації взаємозв'язку між природно-ресурсним потенціалом і соціальним капіталом, що в довгостроковій перспективі дозволяє послабити еколого-економічні протиріччя через поширення соціально-економічної взаємодії у формі державно-приватного партнерства та залучення громадськості до процесів регулювання еколого-економічних відносин;

– комплексний підхід щодо адаптації інструментарію державного регулювання до розв'язання протиріч сталого розвитку національної економіки, що, на відміну від існуючих, інтегрує з урахуванням вимог державної екологічної політики та посилення впливу стандартів у сфері екологічного управління і соціальної відповідальності в єдину систему адміністративно-правові, економічні та спрямовані безпосередньо на розв'язання конфліктів інструменти як компромісного, так і примусового регулювання, що дозволяє оптимізувати прийняття управлінських рішень в еколого-економічних конфліктних ситуаціях;

дістало подальшого розвитку:

– теоретичне обґрунтування поняття еколого-економічного конфлікту з

інтерпретацією його структурно-логічної побудови через чинники природних ресурсів, ризику, “екологічного стресу” та співвідношення з кризовим станом національної економіки, що, на відміну від існуючих, визначено як ситуативне динамічне поєднання умов і взаємовідносин між підприємствами – користувачами та забруднювачами природного середовища та органами державного регулювання, в якому кожна зі сторін намагається зайняти позицію, несумісну чи протилежну по відношенню до еколого-економічних інтересів протилежної сторони;

– концептуальні положення бюджетування, орієнтованого на результат при регулюванні еколого-економічних протиріч, які, на відміну від існуючих, передбачають поєднання планування, контролю, аналізу та регулювання екологічних бюджетів для комплексного забезпечення розподілу коштів із урахуванням суспільної значущості очікуваних результатів при адекватному організаційно-структурному вирішенні еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки в її адміністративно-територіальному розрізі;

– науково-методичний підхід до здійснення аналітичної оцінки дії природно-ресурсних конфліктів на галузі національного господарства, що, на відміну від існуючих, ураховує характер еколого-економічних збитків за ознаками: безпосередності – опосередкованості, тимчасовості – постійності, кумулятивності – емерджентності, а також безперервності, моментальності та тривалості часу їх прояву в галузях, підприємства яких розташовані в місцях виникнення природно-ресурсних конфліктів, що дозволяє конкретизувати інструментарій розв’язання еколого-економічних протиріч у розвитку національної економіки;

– інструменти механізму регулювання еколого-економічних конфліктів через посилення їх адміністративно-організаційного впливу на підприємства та інших користувачів природних ресурсів, що, на відміну від існуючих, орієнтовані на прийняття та реалізацію поетапних консенсуальних управлінських рішень, які дозволяють досягти згоди в питаннях збільшення витрат на захист навколишнього природного середовища, зменшення еколого-економічного ризику та посилення безпеки національної економіки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у доведенні основних положень дисертаційної роботи до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, спрямованих на здійснення прогностичної оцінки та формування організаційно-економічного механізму державного регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки на основі оптимізації прийняття рішень учасниками активних і потенційних еколого-економічних конфліктів.

Науково-методичні результати дисертаційного дослідження використані при розробці збалансованої системи управлінських рішень щодо обґрунтування стратегічних напрямів розвитку підприємства на основі комплексного підходу до формування інструментарію прогнозування та регулювання еколого-економічних протиріч у ТОВ “Технолог”, м. Суми (довідка № 14 від 27.06.13 р.). Теоретико-методологічні підходи та практичні результати формування інструментарію управління еколого-економічними конфліктами, що враховують вимоги системи міжнародних стандартів ISO 14000 і ISO 26000, впроваджені Державним центром сертифікації Державної служби України з надзвичайних ситуацій (довідка № 18/3

від 03.10.13 р.). Пропозиції щодо поетапного консенсуального вирішення екологічних конфліктів як оптимізаційного методу прийняття та реалізації екологічно релевантних управлінських рішень запроваджені Міжнародною асоціацією сталого розвитку, м. Варна, Болгарія (довідка № 008-13 від 29.11.13 р.). Концептуальні положення щодо формування економічного потенціалу на організаційному та територіально-галузевому рівнях на основі принципів соціальної відповідальності та сталості розвитку національної економіки запроваджені Інститутом зеленої економіки, м. Київ (довідка № 11-П/13 від 30.12.13 р.). Науково-методичний підхід до оцінки взаємозв'язку між економічними та соціоприродними аспектами розвитку територій, що враховує конфліктну складову, запроваджено у діяльності ТОВ НВЦ “ЕКОС”, м. Суми (довідка №11 від 19.09.13 р.). Пропозиції щодо формування механізму управління екологічними конфліктами на основі оптимізації розподілу природних ресурсів, а також щодо вибору стратегій екологічно неконфліктного розвитку використані в організаційній та еколого-економічній діяльності Національного ботанічного саду ім. М.М.Гришка НАН України, м. Київ (довідка № 112/9-649 від 30.12.13 р.).

Матеріали дисертаційного дослідження запроваджено у навчальний процес Сумського державного університету (акт від 05.09.13 р.) при підготовці навчально-методичного забезпечення і викладанні навчальних курсів: “Менеджмент”, “Основи управлінського консультування”, “Екологічний менеджмент”.

Особистий внесок здобувача. Основні положення, результати, рекомендації і висновки дослідження обґрунтовано та розроблено особисто автором на підставі вивчення і узагальнення нормативно-законодавчої бази, вітчизняного та зарубіжного досвіду з питань прогнозування та державного регулювання еколого-економічних протиріч у сучасних умовах розвитку національної економіки, а також аналітичних розрахунків автора. У дисертаційній роботі використано лише особисті ідеї автора, що викладені у спільно опублікованих працях. Матеріали і висновки кандидатської дисертації не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові та практичні положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи доповідались і обговорювались на науково-практичних конференціях і семінарах різних рівнів, серед яких:

– міжнародні: “Економіка для екології” (м. Суми, 2011), “Сучасні економічні проблеми та шляхи їх вирішення” (м. Москва, 2011), “Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем” (м. Харків, 2012), “Аналіз і прогнозування трансформаційних процесів в економіці сучасного світу: проблеми та перспективи” (м. Київ, 2012), “Сучасний менеджмент і економічний розвиток” (м. Суми, 2012), “Інноваційні процеси та корпоративне управління” (м. Мінськ, 2012), “Сучасні тенденції розвитку наукової думки” (м. Лондон – м. Одеса, 2012), “Сучасна політична економія та інституціоналізм: конструктивний діалог в ім'я розвитку” (м. Дніпропетровськ, 2012), “Теорія та практика управління економічним розвитком” (м. Київ, 2012), “Економіка і управління в умовах глобалізації” (м. Донецьк, 2013), “Сучасні проблеми управління проектами в інвестиційно-будівельній сфері та природокористуванні” (м. Москва, 2013), “Економічні проблеми модернізації та інноваційний розвиток регіонів” (м. Одеса, 2013), “Економічні проблеми сталого розвитку” (м. Суми, 2013), “Міжнародна стратегія

економічного розвитку регіону” (м. Суми, 2013), “Економічний ріст в умовах державно-приватного партнерства” (м. Дніпропетровськ, 2013);

– інші: “Економічна безпека держави і науково-технологічні аспекти її забезпечення” (м. Київ, 2009), “Сучасні проблеми реформування економіки в моделі інноваційного розвитку держави” (м. Харків, 2011), “Україна: Схід-Захід – проблеми сталого розвитку” (м. Львів, 2011), “Ризики та конфлікти у сучасному суспільстві” (м. Сімферополь, 2011), “Актуальні питання забезпечення стійкого розвитку національного господарства” (м. Кременчук, 2012), “Формування та реалізація екологічної політики на регіональному рівні” (м. Ярославль, 2013).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковано у 55 наукових працях (40 із них одноосібні), у тому числі – 1 одноосібна і 5 колективних монографій, 29 статей у наукових фахових виданнях, серед яких 5 – зарубіжні, 20 у збірниках матеріалів конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 39,3 друк. арк., з них особисто здобувачу належить 37,1 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п’яти розділів, висновків, списку використаних джерел із 438 найменувань.

Загальний обсяг дисертації – 455 сторінок, у тому числі 380 сторінок основного тексту, 5 додатків на 26 сторінках, 33 таблиці на 14 сторінках, 37 рисунків на 15 сторінках, список використаних джерел на 49 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету, завдання, предмет і об’єкт дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі **“Теоретичні передумови прогнозування протиріч сталого розвитку національної економіки”** проведено аналіз сутнісної складової категорії “еколого-економічне протиріччя”, розкрито зміст поняття еколого-економічного конфлікту як форми та наслідку релевантних протиріч, а також узагальнено теоретичні підходи до прогнозування впливу екологічно спричинених протиріч і конфліктів на розвиток національної економіки.

За результатами систематизації наукових поглядів на категорію “протиріччя”, що базується на концептуальних положеннях діалектики, формальної і діалектичної логіки та синергетики, а також новітніх надбань трансдисциплінарної сфери знань щодо взаємозв’язків економічного та екологічного наукових напрямів, у роботі сформульовано власне визначення еколого-економічного протиріччя, в якому зроблено акцент на його проконфліктній сутності та змістовності у контексті розвитку національної економіки.

Еколого-економічне протиріччя розвитку національної економіки у широкому розумінні визначено як системну взаємодію протиставлених і взаємопов’язаних екологічних і економічних чинників, які розглядаються у межах території певної країни, обумовлюють її розвиток і спричиняють еколого-економічні конфлікти, що можуть мати антагоністичний характер, а, отже, загрожувати безпеці держави. У вузькому значенні досліджувані протиріччя постають у формі потенційних еколого-економічних конфліктів, які несуть у собі потенціал як деструктивних наслідків і,

відповідно, еколого-економічних і соціальних збитків, так і конструктивну складову розвитку національної економіки. Згідно з енвайронментальним поглядом на еволюцію та сучасний стан господарської діяльності, запропоновано здійснювати типологізацію еколого-економічних протиріч за критеріями: гносеологічним, комплексності, чутливості до управлінського впливу.

У вузькому значенні еколого-економічні протиріччя пов'язані з використанням природних ресурсів і забрудненням навколишнього природного середовища. У цьому випадку критеріями класифікації, що обумовлюють різновиди еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки, визначено такі:

- за масштабом дії: національні, міжрегіональні, регіональні, місцеві, локальні;
- за природою виникнення: природні, антропогенні, природно-антропогенні;
- за потенціалом небезпеки для довкілля та окремих реципієнтів: надзвичайно небезпечні, небезпечні, безпечні;
- за відношенням до природних компонентів: у межах одного компонента, у межах цілих екосистем; у транскордонній області природних компонентів;
- за тісністю зв'язку із соціально-економічними системами: такі, що утворюють із соціально-економічною системою країни складну синергетичну систему; вбудовані у певну соціально-економічну систему; слабо пов'язані з соціально-економічними системами.

Обґрунтовано, що у широкому розумінні до конфліктної форми еколого-економічної взаємодії можна віднести будь-які загострення в еколого-економічних системах. При цьому елемент “боротьби” виокремлює конфлікти із загального обсягу суперечливих ситуацій: від незначних порушень природоохоронного законодавства – до природних і техногенних катастроф чи колапсу (рис. 1).

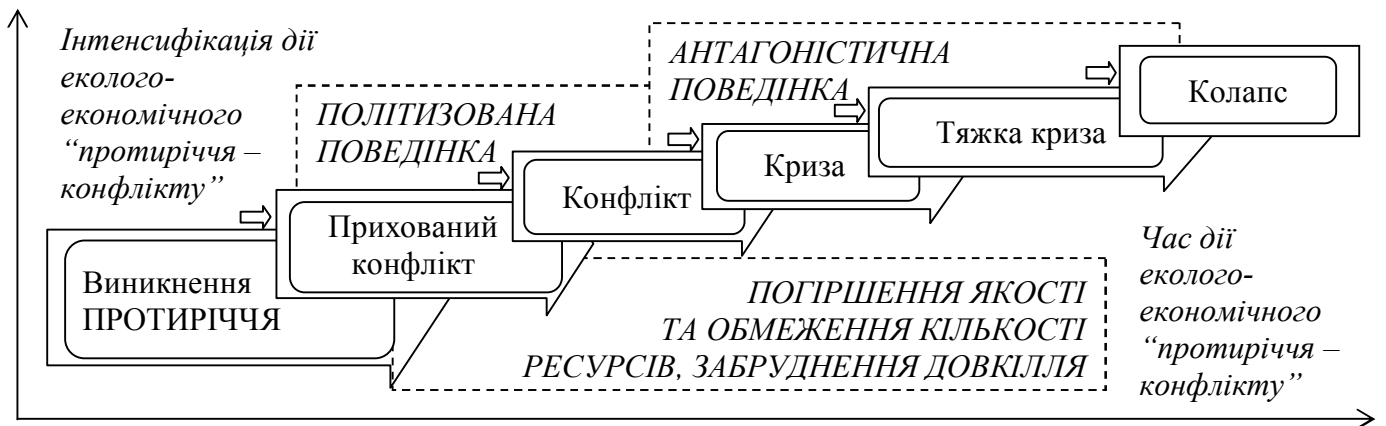

Рис. 1. Зміна форм еколого-економічних протиріч

У свою чергу, еколого-економічний конфлікт визначено як ситуативне динамічне поєднання екологічних, соціально-політичних та інших умов, що опосередковують взаємовідносини між суб'єктами економічної діяльності, в якому кожна із конфліктуючих сторін намагається зайняти позицію, несумісну чи протилежну по відношенню до еколого-економічних інтересів щодо природних ресурсів протилежної сторони. Моментом переходу потенційної форми конфлікту в активну слід вважати факт настання екологічного стресу або екологічно

спричинених систематичних соціальних зіткнень, крайньою формою яких є антагоністична протидія між суб'єктами економічної діяльності. В якості різновиду розглядається природно-ресурсний конфлікт, об'єктом якого є природні ресурси (їх дефіцит чи надлишок, погіршення якості тощо), які можуть виступати в ролі як причини, так і наслідку екологічно спричиненої конфліктної ситуації.

Зазначено, що у певному сенсі слід розрізнити поняття екологічного конфлікту та екологічної кризи. У широкому розумінні формою екологічних конфліктів є екологічна криза, зокрема, тяжка криза, та крайня її форма – колапс. Іншими важливими поняттями у дослідженні є такі: екологічний стрес як екстремальна ситуація у навколишньому природному середовищі, ризик еколого-економічного конфлікту, що відображає втрачену можливість отримання максимального ефекту учасниками конфлікту.

У результаті узагальнення теоретико-економічних підходів до дослідження екологічно релевантних протиріч і конфліктів розвитку національної економіки зроблено висновок про доцільність залучення положень теорії ігор для обґрунтування оптимальних правил дії щодо розв'язання конфліктів, сформованих у результаті прогнозування та регулювання еколого-економічної діяльності.

У другому розділі **“Методологічні положення управління еколого-економічними протиріччями розвитку національної економіки”** проведено аналіз суперечливості взаємозв'язків у системі управління національним господарством, розкрито та узагальнено принципи та методи управління еколого-економічними протиріччями розвитку національної економіки, а також визначено специфіку їх прогнозування та державного регулювання.

Визначено основні складові концепції прогнозування та державного регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки, до яких віднесено;

- систему прогнозування та регулювання еколого-економічних протиріч, основними елементами якої є відповідний організаційно-економічний механізм і структура управління (територією, галуззю, елементами інфраструктури);

- підходи (формально-логічний, діалектичний, синергетичний, соціоприродний, теоретико-ігровий та інші), принципи, методи та інструменти дослідження, прогнозування та регулювання еколого-економічних протиріч функціонування та розвитку національної економіки;

- науково-методичні та практичні аспекти прийняття управлінських рішень щодо розв'язання еколого-економічних протиріч на рівні конкретних територіально-економічних систем національного господарства.

Обґрунтовано етапи реалізації запропонованої концепції:

етап 1: значущість еколого-економічних протиріч доводить необхідність їх прогнозування та регулювання на наукових економічних засадах;

етап 2: детальний аналіз сутності та змісту даних протиріч спрямовує увагу на їх наслідки та форму потенційних конфліктів;

етап 3: енвайронментальний зміст еколого-економічних конфліктів спричиняє необхідність узагальнення та поглиблення відповідних підходів до їх вирішення у контексті потенціалу розвитку національної економіки;

етап 4: еколого-економічні конфлікти як об'єкти регулювання потребують

моделювання та здійснення прогностичної оцінки їх впливу на національне господарство;

етап 5: формування організаційно-економічного механізму та його окремих складових на основі результатів оцінки та запропонованої моделі регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки.

Доведено, що у процесі еволюції протиріччя, втягнення у сферу його впливу різних об'єктів, процесів та явищ, зміни форм прояву з'являється можливість управління ним, зокрема у тих випадках, коли суб'єктивна сторона, що може "відчувати" управлінський вплив, домінує над об'єктивною. Такий підхід дозволяє класифікувати еколого-економічні протиріччя за ступенем чутливості до управлінського впливу (рис. 2):

Рис. 2. Методологічне підґрунтя прогнозування та державного регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки

– еколого-економічні протиріччя, нечутливі до управлінського впливу (на представленому на рис. 2 континуумі – відрізок AA'): об'єктивні взаємодії

протилежностей, одна з яких відноситься до навколишнього природного середовища, інша – до суспільства чи окремих процесів його життєдіяльності, насамперед, економічних;

– еколого-економічні протиріччя, квазічутливі до управлінського впливу (відрізок A/B): частина взаємодій протилежностей, які можуть сприймати управлінські імпульси, що породжуються інтуїтивно на теоретичному рівні прогнозування та регулювання розвитку національної економіки;

– еколого-економічні протиріччя, чутливі до управлінського впливу (відрізок BC): набувають форми потенційних екологічних конфліктів розвитку національного господарства, що можуть бути керованими на прогностичному рівні.

Визначено специфіку процесів прогнозування та регулювання еколого-економічних протиріч, яка полягає у високому ступені зв'язку між їх теоретичною та практичною складовими у порівнянні з іншими сферами управління. Це пояснюється природою самого “протиріччя”, а саме, його складною діалектичною сутністю, що вимагає навіть у ході здійснення практичних організаційно-економічних заходів постійного звертання до теоретико-методологічної основи управління еколого-економічними протиріччями.

Запропоновані методологічні засади прогнозування та державного регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки зорієнтовано на обґрунтування вибору адекватних важелів та інструментів регулювання (рис. 3).

Передбачається, що згідно з результатами проведення державного екологічного контролю із залученням громадської експертизи еколого-економічної діяльності підприємств у межах установлених норм і стандартів національного природокористування з'являються можливості визначення частки національного доходу, акумульованої від сплати екологічного податку, для вирішення еколого-економічних протиріч.

З огляду на значущість природних ресурсів у розвитку національної економіки, на рис. 3 представлено дві основні складові досліджуваного механізму: державне екологічне регулювання та державне регулювання природно-ресурсних протиріч у взаємозв'язку з прогнозуванням їх впливу на розвиток господарства. При цьому вказані механізми діють як на рівні територіально-економічних систем, так й у галузевому розрізі національної економіки.

У третьому розділі **“Енвайронментологічний підхід до розвитку національної економіки у призмі прогнозування та регулювання релевантних протиріч”** обґрунтовано синергетичні чинники прогнозування та регулювання еколого-економічних протиріч і конфліктів розвитку національної економіки, розкрито концептуальне поєднання екологічної сталості та соціальної відповідальності розвитку та економічного потенціалу країни.

Доведено, що в Україні відкрита форма конфліктів, пов'язаних із еколого-економічними питаннями, становить незначну частку від їх загальної кількості, більшість таких конфліктів є прихованою та потенційно більш небезпечною, ніж та частка, що спостерігається. На сьогоднішній день склалася ситуація, коли конфліктність еколого-економічних проблем досягла свого критичного рівня, за якого існує реальна загроза настання екологічної кризи на певних територіях країни.

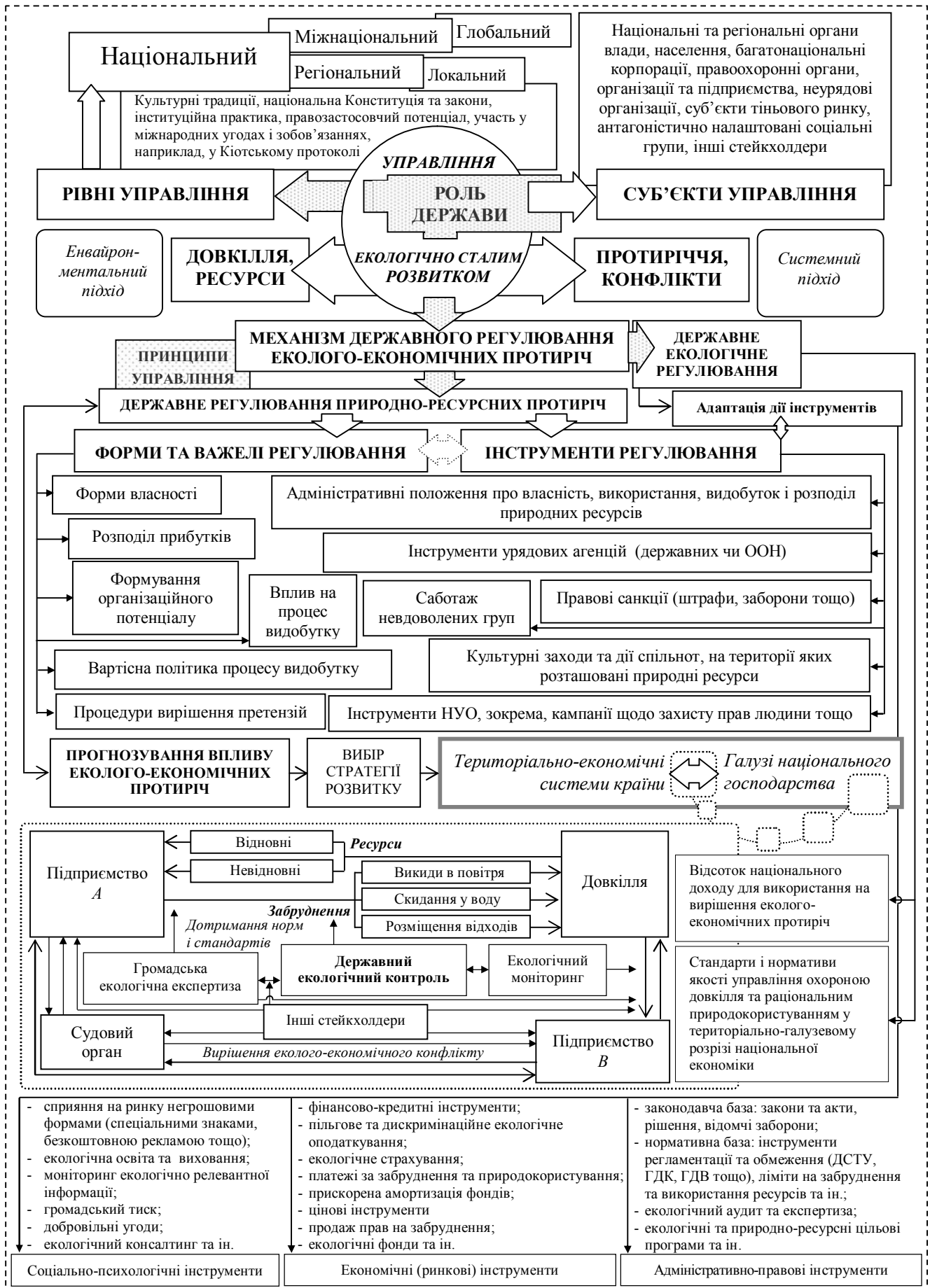

Рис. 3. Схема взаємозв'язків між складовими механізмом державного регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки

При цьому стадія активізації, тобто соціального “розкриття” прихованих конфліктів, в якій з’явилася б можливість уникнути вказаних кризових станів, може взагалі не відбутися.

За результатами оцінки ступеню конфліктності проблем, пов’язаних із відновлюваними та невідновлюваними ресурсами в Україні, зроблено висновок про те, що найвища конфліктність характерна для еколого-економічних протиріч, які пов’язані із земельними та паливними природними ресурсами. У свою чергу, на підставі оцінки впливу природно-ресурсних конфліктів на галузі національного господарства за ознаками безпосередності – опосередкованості, тимчасовості – постійності, кумулятивності – емерджентності, а також безперервності, моментальності та тривалості часу прояву еколого-економічних збитків в окремих галузях, доведено необхідність застосування комплексних загальнодержавних заходів у поєднанні з конкретизацією дій із попередження деструктивних наслідків еколого-економічних конфліктів.

Обґрунтовано доцільність поєднання енвайронментального і синергетичного підходів при діагностиці еколого-економічних протиріч для отримання об’єктивного уявлення про об’єкт дослідження та, відповідно, отримання можливості врахування прихованих ефектів, які виникають унаслідок ускладнення взаємозв’язків між конфліктуючими сторонами. Доведено, що синергетичний підхід, відповідно до якого розглядаються нелінійні (так звані фрактальні) залежності, є особливою складовою методологічного інструментарію дослідження еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки. Застосування апроксимаційної варіації фрактального методу дозволило визначити “синергетичний профіль” прогностичних наслідків еколого-економічних протиріч відповідно до порогових станів, що пов’язані з порушенням асиміляційного потенціалу навколишнього середовища, виявленням антагонізму при ескалації конфлікту, або ж і з тим, і з іншим.

У роботі обґрунтовано положення щодо інтерпретації структурних зв’язків у системі економічного потенціалу, що у довгостроковій перспективі дозволяє послабити еколого-економічні протиріччя через поширення державно-приватного партнерства та залучення громадськості до процесів регулювання еколого-економічних відносин (рис. 4). При цьому ефект відбивається через зростання фондів нагромадження та споживання національного багатства у його речовій і неречовій формах унаслідок синергетичного поєднання заходів із використання, відповідно, природно-ресурсної та соціальної складової економічного потенціалу.

У центральній частині рис. 4 представлено ендогенні суб’єкт-суб’єктні взаємозв’язки між учасниками еколого-економічного конфлікту: суб’єктами національної економіки *A* та *B* і екологічним “суб’єктом” *C*. Підкреслено, що в економічних конфліктах розглядають мінімум двох суб’єктів – учасників відповідного конфлікту для визнання його наявності. З енвайронментального погляду, у випадку еколого-економічних конфліктів ситуація трансформується у конфлікт із трьома учасниками: природне середовище розглядається як третій “учасник”, “інтереси” якого захищають відповідні органи державного регулювання. Наприклад, перші два учасники – економічні суб’єкти, підприємства “*A*” та “*B*”, мають спільний доступ до певного природного ресурсу як фактору виробництва. Вони намагаються керувати конфліктом через використання ресурсу безпосередньо

у системі управління національним господарством шляхом застосування примусових засобів, правових та інституційних інструментів чи проведення спільних переговорів. Взаємодія даних підприємств залежить від їх ринкової позиції, інтересів і потреб, а також економічних, соціально-політичних та інших чинників, на які вони впливають, та сприйняття ними один одного та навколишнього середовища, що відбивається у характері економічної поведінки підприємств. Окрім того, суб'єкти *A* та *B* також опосередковано пов'язані через екологічну підсистему (відповідно, суб'єкт *C*), в якій може виникнути конфліктна ситуація, наприклад, суб'єкт *A* може спожити більше природного ресурсу, ніж суб'єкт *B*.

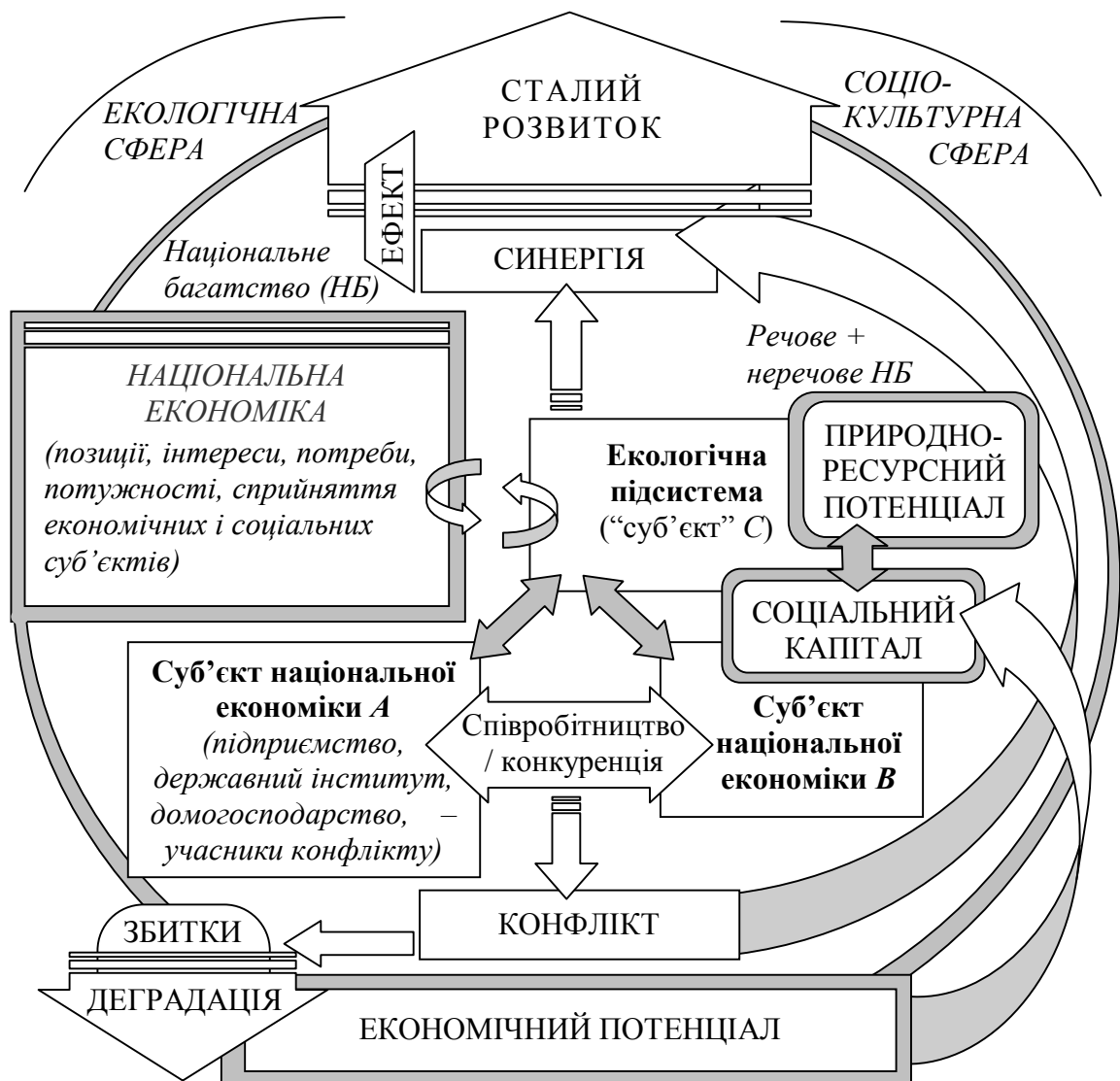

Рис. 4. Взаємозв'язок природно-ресурсної та соціальної складової економічного потенціалу як підґрунтя сталого розвитку національної економіки

На основі аналізу ендогенних взаємозв'язків у моделі, представленій на рисунку 4, запропоновано наступну класифікацію взаємовідносин між суб'єктами національної економіки – учасниками еколого-економічного конфлікту:

– суб'єкт національної економіки A – суб'єкт національної економіки B : взаємовідносини, обумовлені діяльністю довкола природних ресурсів і забруднення навколишнього середовища – екологічно спричинений економічний конфлікт;

– суб'єкт національної економіки A – суб'єкт національної економіки B – суб'єкт C “природа”: конфліктні взаємовідносини між економічною та екологічною підсистемами у складі системи управління національним господарством;

– суб'єкт національної економіки A або B – суб'єкт C “природа”: власне еколого-економічний конфлікт локального характеру, якщо A та B – підприємства; галузевого чи адміністративно-територіального характеру, якщо A та B – відповідно, галузі чи адміністративно-територіальні одиниці національної економіки.

У четвертому розділі “**Моделювання та прогнозування конфліктного впливу еколого-економічних протиріч на розвиток національної економіки**” розроблено комплексну економіко-математичну модель державного регулювання та багатокритеріальну модель прогнозування конфліктного впливу наслідків еколого-економічних протиріч на розвиток національної економіки, а також здійснено їх прогностичну оцінку.

У роботі запропоновано ситуаційно-динамічний підхід до регулювання еколого-економічних відносин між підприємствами та державними органами влади в умовах еколого-економічних конфліктів із застосуванням моделі, що представлена як сукупність формул (1-9):

$$\frac{\partial F(P_C, F_C, N_C, H_C, S_C)}{\partial t} \geq 0; \quad (1)$$

$$S_C(H_{CC}) = k_{S_C N_C} \times N_C - c; \quad (2)$$

$$I_{RD} = k_{NR} \cdot F_{NR} + k_E \cdot F_E + k_S \cdot F_S + k_{HS} \cdot F_{HS} + d; \quad (3)$$

$$\Gamma(t_0, x_0) = (I, \{S^i(\cdot)\}_{i \in I}, \{H^i(m^i | S^{-i}(\cdot))\}_{i \in I}), \quad (4)$$

$$H^i(m^i | S^{-i}) = \int_{t_0}^T h^i(t, x(t), m^i(t), S^{-i}(t, x(t))) \partial t, \quad (5)$$

$$m^i(t) \in M^i(t, x(t)), \quad \forall t \in [t_0, T]; \quad (6)$$

$$H^i(m^i | S^{-i*}) = \int_{t_0}^T h^i(t, x^*(t), m^i(t), S^{-i*}(t, x^*(t))) \partial t \rightarrow \max_{m^i(\cdot)}, \quad (7)$$

$$\dot{x}^{*(t)} = f(t, x^*(t), m^i(t), S^{-i*}(t, x^*(t))), \quad x^*(t_0) = x_0, \quad (8)$$

$$m^i(t) = f(t, x(t)), \quad m^i(t) \in M^i(t, x^*(t)), \quad \forall t \in [t_0, T]. \quad (9)$$

де $P_C, F_C, N_C, H_C, H_{CC}, S_C$ – величини капіталу, відповідно: фізичного, фінансового, природного, людського, людського з урахуванням чинника екологічної конфліктності і рівня екологічно спричиненої захворюваності, соціального, грн.;

$k_{S_C N_C}$ – коефіцієнт взаємозв'язку соціального капіталу та природно-ресурсного потенціалу національної економіки;

c, d – вільні параметри рівнянь регресії, відповідно, 2 і 3.

I_{RD} – індекс територіального еколого-економічного неконфліктного розвитку;

k_{NR}, k_E, k_S, k_{HS} – коефіцієнти еколого-економічної конфліктності за чинниками, відповідно: природних ресурсів (F_{NR}), забруднення довкілля (F_E), соціального розвитку (F_S), екологічної безпеки (F_{HS});

$\Gamma(t_0, x_0)$ – ситуація безпосередньо еколого-економічного конфлікту, початковий стан якої позначається відліком часу t_0 та кількістю спожитих природних ресурсів / кількістю забруднення довкілля господарською діяльністю, x_0 ;

I – множина учасників еколого-економічного конфлікту: підприємств, що використовують природні ресурси та забруднюють довкілля, центральних та місцевих органів екологічного управління, домогосподарств, $I = \{1, 2, \dots, i, \dots, n\}$;

S_i – набір стратегій розвитку ($S_i = \{s_1, s_2, \dots, s_n\}$) i -го підприємства / органу державного регулювання;

M_i – набір управлінських рішень ($M_i = \{m_1, m_2, \dots, m_n\}$) i -го підприємства / органу державного регулювання;

H^i – прибутки i -го підприємства, отримані в процесі його діяльності, що є результатною функцією h^i , залежною від наступних аргументів: час t ; змінювана кількість спожитих природних ресурсів $x(t)$; управлінські рішення підприємства $m^i(t)$; стратегії розвитку інших підприємств і органів державного регулювання національного природокористування $s^{-i}(t, x(t))$;

$s^*(\cdot) = (s^{i*}(\cdot))_{i \in I}$ – рівноважний стан еколого-економічного конфлікту, що представлений у вигляді ситуації $\Gamma(t_0, x_0)$, в якій існує така кількість використаних природних ресурсів $x^*(t)$, $t \in [0, T)$, за якої для кожного i -го підприємства ($i \in I$) існує мотивоване управлінське рішення $m^*(t) = s^i(t, x^*(t))$, $t \in [t_0, T)$, здатне оптимально розв'язати його проблему в ситуації конфлікту.

При цьому формули 1-3 відображають: по-перше, умови сталості розвитку національного господарства (відповідно до правила Хартвіка, територія певної країни та її окремих регіонів, що істотно залежить від непоновлюваних ресурсів, повинна реінвестувати ренту від експлуатації цих ресурсів у різні форми капіталу: людський, природний, фізичний, соціальний); по-друге, взаємозв'язок соціального та природного капіталів у передкризовому стані розвитку національної економіки; по-третє, чинники раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки, які корелюють із показниками динаміки валового внутрішнього продукту на територіальному рівні національної економіки. Формули 4-6 і 7-9 віддзеркалюють ситуації, відповідно: еколого-економічного конфлікту та його оптимізації через встановлення рівноважних станів між конфліктуючими сторонами.

При відображенні в моделі еколого-економічного конфлікту його кількісної сторони достатньою умовою є перманентність екологічного та / або соціального порогових станів.

Відповідно до умов моделювання еколого-економічних конфліктів, наведених у формулі 3, проведено прогностичну оцінку їх впливу на розвиток національної економіки України. Аналітичні взаємозв'язки в рамках еколого-економічної діяльності з урахуванням конфліктного чинника отримано на основі статистичного аналізу екологічно релевантної інформації за допомогою методу множинної регресії за областями України, що дозволяє здійснювати короткостроковий прогноз відповідної екологічно конфліктної ситуації. В якості індексу I_{RD} обчислено індекс фізичного обсягу ВВП.

Довгостроковий прогноз здійснено згідно з методологічним підходом до оцінки конфліктного впливу еколого-економічних протиріч на розвиток національної економіки на основі застосування багатокритеріального моделювання сценаріїв сталого розвитку національного господарства, що дозволяє здійснювати вибір стратегій розвитку відповідно до типу економічного зростання, моделі державної екологічної політики та процесів відтворення природних ресурсів із врахуванням чинників еколого-економічного ризику та безпеки. Результати прогностичної оцінки (на період 20-ти років – у межах одного покоління) представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Матриця прогнозування сценаріїв сталого розвитку в Україні
(з урахуванням еколого-економічних протиріч) на період 2012–2031 рр.**

S_i^* \ N_j^{**}	N_{cs}	N_{et}	N_{st}	N_{it}	Середньозважене значення ефекту ^{***}
S_1	3691,08 (⁸ / ₆ ; 0) ^{****}	1384,16 (⁵ / ₈ ; - ¹ / ₄)	461,39 (¹ / ₂ ; - ³ / ₈)	0,00 (² / ₅ ; - ² / ₅)	1614,85
S_2	2768,31 (1; 0)	2076,23 (⁷ / ₈ ; - ¹ / ₈)	922,77 (² / ₃ ; - ¹ / ₃)	461,39 (¹ / ₂ ; - ¹ / ₃)	1730,19
S_3	2306,93 (⁵ / ₆ ; 0)	2537,62 (⁹ / ₁₀ ; ¹ / ₅)	2076,24 (⁴ / ₅ ; ¹ / ₁₀)	1614,85 (³ / ₅ ; ¹ / ₁₀)	2191,58^{*****}
S_4	1845,54 (² / ₃ ; 0)	2076,23 (⁷ / ₈ ; ¹ / ₄)	2306,93 (⁷ / ₈ ; ³ / ₈)	2122,37 (⁹ / ₁₀ ; ¹ / ₄)	2062,39
S_5	1384,16 (¹ / ₂ ; 0)	1384,16 (⁴ / ₅ ; ¹ / ₅)	1384,16 (⁹ / ₁₀ ; ¹ / ₁₀)	1476,44 (⁹ / ₁₀ ; ¹ / ₆)	1402,62
S_6	1384,16 (¹ / ₂ ; 0)	1384,16 (⁴ / ₅ ; ¹ / ₅)	1845,55 (⁷ / ₉ ; ⁵ / ₉)	2306,93 (⁸ / ₉ ; ⁷ / ₉)	1660,99
r_j	0,3	0,3	0,2	0,2	

* S_i – i -та ($i=1..6$) стратегія сталого розвитку національної економіки: перманентного екстенсивного економічного зростання (S_1); незмінної динаміки поточної ситуації (S_2); державної політики посилення охорони довкілля (S_3); посилення процесів охорони довкілля та відтворення природних ресурсів (S_4); зниження рівня забруднення, пасивної політики охорони довкілля та відтворення природних ресурсів (S_5); зниження рівня забруднення, активної політики охорони довкілля та відтворення природних ресурсів (S_6);

** N_j – j -й стан навколишнього природного середовища (природи), пов'язаний із еколого-економічною ситуацією в межах території країни: поточною (N_{cs}); досягнення екологічного порогу (N_{et}); досягнення соціального порогу (N_{st}); досягнення порогу незворотності – трансформації конфлікту у кризу і далі – у катастрофу (N_{it}).

***Ефект – у вартісному виразі величина природно-ресурсного потенціалу України (середньозважене значення в річному обчисленні), млрд. грн.

****Коефіцієнти використання природно-ресурсного потенціалу та соціального капіталу, відповідно.

*****Оптимальна величина ефекту відповідно до критерію Байєса-Лапласа в умовах відносно ідентифікованого ризику r .

В якості показника еколого-економічного розвитку обрано природно-ресурсний потенціал, обчислений в адміністративно-територіальному розрізі України. Загалом досліджується ситуація з потенційними еколого-економічними конфліктами в

країні. При цьому стратегії розвитку національної економіки пов'язані з концепцією екологічно сталого розвитку. Цільова функція вказаного розвитку – оптимізація використання природно-ресурсного потенціалу країни.

Результати прогностичної оцінки, проведеної за різними критеріями відповідно до формул 10-20, представлені у таблиці 2. На основі даного багатоваріантного підходу з'являється можливість формування адекватної аналітичної інформації для прийняття альтернативних стратегічних рішень щодо розвитку національної економіки.

Таблиця 2

Прогностичний ефект забезпечення сталого розвитку в Україні (на основі регулювання еколого-економічних протиріч) на період 2012–2031 рр.

Критерій	Формула розрахунку показника	Ефект*, млрд. грн.
Байєса-Лапласа (Bayes-Laplace, BL)	$BL = \max_{1 \leq i \leq m} \left\{ \sum_{j=1}^n V_j^S(S_i) \cdot r_j \right\}^{**}$ (10)	2191,58
Байєса-Лапласа відносно умовно ідентифікованого ризику (Bayes-Laplace risk, BL ^r)	$BL^r = \min_{1 \leq i \leq m} \left\{ \sum_{j=1}^n \tilde{V}_j^S(S_i) \cdot r_j^N \right\},$ $\left[\begin{array}{l} r_{ij} = \max_{1 \leq i \leq m, 1 \leq j \leq n} \{ \max(S_{ij}) - S_{ij} \} \\ r_j^T = \min_{1 \leq j \leq n} (S_{ij}) = \max_{1 \leq j \leq n} (S_{ij}) - \max_{1 \leq j \leq n} (\Delta r_j), \quad r_{ij} \geq 0 \end{array} \right.$ (11) (12)	599,80
Найменших максимальних втрат Севіджа (Savage, Sa)	$Sa = \min_{1 \leq i \leq m} \{ \max_{1 \leq j \leq n} [\max_{1 \leq i \leq m} V_j^S(S_i) - V_j^S(S_i)] \}$ (13)	1384,15
Крайнього песимізму Вальда (Wald pessimistic, W)	$W = \max_{1 \leq i \leq m} \{ \min_{1 \leq j \leq n} V_j(S_i) \}$ (14)	1845,54
Крайнього оптимізму (Maximax, O)	$O = \max_{1 \leq i \leq m} \{ \max_{1 \leq j \leq n} V_j(S_i) \}$ (15)	3691,08
Гурвіца з чинником песимізму (Hurwicz pessimistic, H ^p)	$H^p = \max_{1 \leq i \leq m} \left\{ \frac{V_{cs}^\alpha}{V_{cs}^\alpha + V_{it}^\alpha} \cdot \max_{1 \leq j \leq n} V_j^S(S_i) + \left(1 - \frac{V_{cs}^\alpha}{V_{cs}^\alpha + V_{it}^\alpha}\right) \cdot \min_{1 \leq j \leq m} V_j^S(S_i) \right\}$ (16)	1988,57
Гурвіца з чинником оптимізму (Hurwicz optimistic, H ^o)	$H^o = \max_{1 \leq i \leq m} \left\{ \frac{V_{it}^\alpha}{V_{cs}^\alpha + V_{it}^\alpha} \cdot \max_{1 \leq j \leq n} V_j^S(S_i) + \left(1 - \frac{V_{it}^\alpha}{V_{cs}^\alpha + V_{it}^\alpha}\right) \cdot \min_{1 \leq j \leq m} V_j^S(S_i) \right\}$ (17)	2546,85
Гурвіца з чинником реалістичності (Hurwicz realistic, H ^r)	$H^r = \max_{1 \leq i \leq m} \{ 0.5 \cdot \max_{1 \leq j \leq n} V_j^S(S_i) + 0.5 \cdot \min_{1 \leq j \leq m} V_j^S(S_i) \}$ (18)	2076,24
Гурвіца з чинником небезпеки (Hurwicz threats, H ^t)	$H^t = \max_{1 \leq i \leq m} \left\{ \frac{V_{n-j+1}^\Sigma}{\sum_{j=1}^n V_j^\Sigma} \cdot \max_{1 \leq j \leq n} V_j^S(S_i) + \left(1 - \frac{V_{n-j+1}^\Sigma}{\sum_{j=1}^n V_j^\Sigma}\right) \cdot \min_{1 \leq j \leq m} V_j^S(S_i) \right\}$ (19)	2039,32
Гурвіца з чинником безпеки (Hurwicz security, H ^s)	$H^s = \max_{1 \leq i \leq m} \left\{ \frac{V_j^\Sigma}{\sum_{j=1}^n V_j^\Sigma} \cdot \max_{1 \leq j \leq n} V_j^S(S_i) + \left(1 - \frac{V_j^\Sigma}{\sum_{j=1}^n V_j^\Sigma}\right) \cdot \min_{1 \leq j \leq m} V_j^S(S_i) \right\}$ (20)	2233,11

*Величина природно-ресурсного потенціалу України (середньозважене значення в річному обчисленні), млрд. грн.

** V – величина природно-ресурсного потенціалу відповідно до стратегії розвитку S_i (Σ – сумарне V).

У п'ятому розділі “Напрямки оптимізації механізму державного регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки” розроблено науково-методичні засади розвитку механізму державного регулювання еколого-економічних протиріч на основі оптимального розподілу ресурсів у поєднанні з механізмом саморегулювання в умовах неповної екологічно релевантної інформації, обґрунтовано інструменти державної політики для вирішення еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки, запропоновано рекомендації з удосконалення інструментів регулювання еколого-економічних конфліктів через посилення їх адміністративно-організаційного впливу на підприємства та інших суб'єктів національного господарства.

У роботі розроблено науково-методичні засади формування механізму державного регулювання еколого-економічної діяльності підприємств на основі оптимального державного розподілу ресурсів у поєднанні з механізмом саморегулювання з метою здійснення мотиваційно-управлінського впливу на підприємства – учасників еколого-економічних конфліктів (рис. 5).

Рис. 5. Механізм регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки на основі оптимального розподілу ресурсів

Обґрунтовано мету представленого на рис. 5 оптимізаційного механізму – формування правових норм і організаційно-економічних умов, що спонукають суб'єктів національної економіки – учасників вирішення еколого-економічних конфліктів, здійснювати пошук оптимальних стратегій $(s^{i*}(\cdot))_{i \in I}$ природокористування та природозахисної діяльності на засадах сталого розвитку. Крім того, кожен із учасників конфлікту – як підприємство, так і орган екологічного управління, може здійснювати мотиваційно-управлінський вплив $m^*(t)$, оптимальність якого забезпечується знанням інформації про результати рішень інших підприємств $x(t)$. Тобто йдеться про регулювання еколого-економічної поведінки учасників досліджуваних конфліктів у контексті економічної оцінки та формування відповідного механізму.

Ефективність функціонування запропонованого механізму залежить від сукупності зовнішніх чинників, що представлені сукупністю природних ресурсів та екологічних умов здійснення господарської діяльності. При цьому, як правило, жоден суб'єкт національної економіки, включаючи державу, не володіє достатньою інформацією про стан навколишнього середовища. Апроксимаційна модель (рис. 5) припускає, що підприємство-забруднювач знає тільки свої власні параметри, а не параметри інших підприємств; розробник механізму володіє інформацією про навколишнє середовище у рамках певного простору Θ , а також про цільову функцію F , тобто “клас” середовища, для якого слід розробити механізм із урахуванням критерію економічної доцільності.

Оскільки цільова функція репрезентує критерії для оцінки результатів (економічної ефективності, соціальної справедливості, оптимальності взаємодії підприємств і органів державного регулювання), а не засоби їх досягнення, важливо розрізняти цільову функцію та механізм розв'язання конфлікту. Останній є засобом досягнення мети, сформульованої у цільовій функції. Математичний запис даного положення: $F: \Theta \rightarrow Z$, де Z – сукупність результатів еколого-економічної діяльності ($Z \in R$).

Організаційно-економічний механізм регулювання еколого-економічних протиріч, представлений як система і процес обміну інформацією, в рівноважній формі складається з наступних трьох елементів: інформація про навколишнє природне середовище – M ; рівноважне інформаційне повідомлення про еколого-економічну діяльність підприємств – μ , де $\mu: \Theta \rightarrow M$; функція результатів природокористування та охорони навколишнього середовища – h , $h: M \rightarrow Z$.

Серед рекомендацій щодо застосування розробленого механізму слід виокремити комбінований підхід, у якому здійснюється організаційно-структурна адаптація методів екологічного державного регулювання до конфліктних еколого-економічних ситуацій, а також синтез його інструментів із інструментами конфлікт-менеджменту (рис. 6). У роботі запропоновано інтегрувати з урахуванням вимог державної екологічної політики та посилення впливу стандартів у сферах екологічного управління, управління якістю виробництва і соціальної відповідальності в єдину систему адміністративно-правові, економічні та спрямовані безпосередньо на розв'язання конфліктів інструменти як компромісного, так і примусового регулювання, що дозволяє оптимізувати прийняття управлінських рішень в еколого-економічних конфліктних ситуаціях.

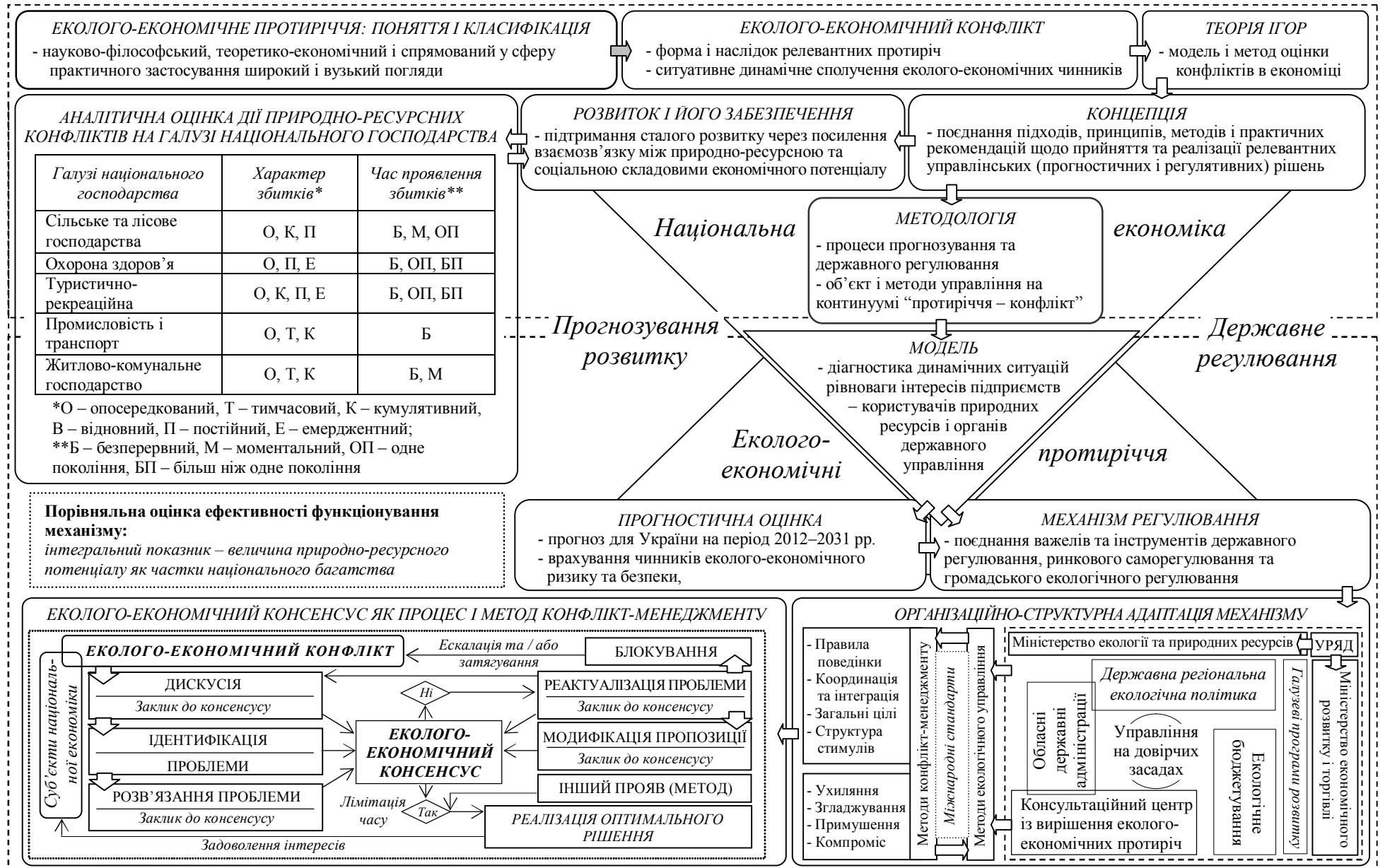

Рис. 6. Когерентність етапів дослідження проблеми прогнозування та державного регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки

Окремі пропозиції стосуються концептуальних положень бюджетування, орієнтованого на результат при регулюванні еколого-економічних протиріч, які передбачають поєднання планування, аналізу, регулювання та контролю за виконанням бюджету з метою комплексного забезпечення розподілу бюджетних ресурсів за цілями, завданнями та функціями держави з урахуванням пріоритетів сталого розвитку та соціальної значущості очікуваних результатів використання бюджетних коштів у напрямку подолання еколого-економічних протиріч із забезпеченням гнучкості вказаного розподілу, перспективності та легітимності методів екологічного бюджетування. Для консолідації дії підрозділів з питань організаційно-структурного вирішення еколого-економічних протиріч, зокрема, щодо впровадження методів екологічного орієнтованого на результат бюджетування у системі управління адміністративно-територіальною одиницею, у роботі запропоновано формування відповідного консультативного центру (рис. 6), функції якого полягають у такому: формування та підтримання взаємовідносин і порозуміння між сторонами конфлікту; отримання постійних результатів, що ґрунтуються на проведенні відповідної експертизи та використанні знань, релевантних розв'язанню еколого-економічних конфліктів.

Результати прогностичної оцінки ефективності функціонування запропонованого механізму регулювання еколого-економічних протиріч, а також відповідні рекомендації, що представлені у таблиці 3 (прогноз на 2017-2031 рр.),

Таблиця 3

Прогностична оцінка ефективності функціонування та загальні рекомендації щодо впровадження механізму регулювання еколого-економічних протиріч розвитку економіки України у довгостроковій перспективі

Орієнтованість механізму вирішення еколого-економічних протиріч	Пріоритет удосконалення та ефективність дії механізму, в млрд. грн., відповідно до його орієнтованості, протягом прогностичного періоду:		
	2017–2021	2022–2026	2027–2031
Ухилення від конфліктів	Часткове посилення обмежень	Активізація політики заборони	Часткове вирішення проблеми
	[2215, 2538]*	[1015, 2076]	[508, 1615]
Згладжування конфліктів	Встановлення більш жорстких лімітів	Запровадження політики заборони	Вирішення найгостріших питань
	[2353, 2076]	[1107, 2307]	[554, 2122]
Компромісне вирішення конфліктів	Значне посилення обмежень	Поширення політики заборони	Вирішення основної частини проблеми
	[2491, 1384]	[1200, 1384]	[600, 1476]
Консенсуальне вирішення конфліктів	Максимальне посилення обмежень	Широке впровадження політики заборони	Комплексне вирішення проблеми
	[2630, 1384]	[1292, 1846]	[646, 2307]

*Інтервал ефективності $[a, b]$, де: a – мінімальна величина ефекту, отриманого внаслідок функціонування механізму екологічного регулювання, млрд. грн.; b – максимальна величина ефекту, отриманого внаслідок функціонування механізму вирішення еколого-економічних протиріч, млрд. грн.; $\Delta = b - a$ – синергетичний ефект (від'ємний за умови: $a > b$), млрд. грн.

свідчать про те, що у довгостроковій перспективі оптимальним є консенсуальне вирішення еколого-економічних конфліктів (рис. 6).

З огляду на прогностичні результати, а також те, що застосування інструментів регулювання еколого-економічних конфліктів орієнтоване на досягнення оптимуму у задоволенні еколого-економічних інтересів їх учасників (у випадку природно-ресурсних конфліктів – оптимального розподілу природних ресурсів), у роботі досліджено особливості “еколого-економічного консенсусу” як методу розв’язання еколого-економічних конфліктів. У порівнянні з іншими методами – компромісом, веденням переговорів тощо, він є найбільш наближеним до принципу Парето-оптимальності, коли створюються передумови для врахування потреб та інтересів усіх сторін, зацікавлених у розв’язанні екологічно конфліктної ситуації у конкретних територіальних межах національної економіки шляхом одноголосного прийняття екологічно релевантних рішень і досягнення спільної згоди. В основу запропонованого методу еколого-економічного консенсусу як процесу прийняття управлінських рішень покладено “східчастий” підхід. Відповідний алгоритм є евристичним, проте завдяки тому, що майже на кожному його етапі може бути досягнутий консенсус без завершення всього процесу, значно зростає його практична значущість.

ВИСНОВКИ

Інтегральним результатом дисертаційного дослідження є обґрунтування методологічних положень щодо прогнозування та державного регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національного господарства, що є основою для формування нової концепції здійснення прогностичної оцінки та побудови механізму розробки і реалізації управлінських рішень, орієнтованих на запобігання кризових екологічно спричинених станів національної економіки та забезпечення її сталого розвитку.

Одержані результати дозволили зробити такі висновки теоретико-методологічного, методичного та практичного характеру.

1. Обґрунтовано визначення сутнісної складової поняття “еколого-економічне протиріччя розвитку національної економіки”, що у широкому розумінні представлено як системну взаємодію протиставлених і взаємопов’язаних екологічних і економічних чинників, які розглядаються у межах території певної країни та обумовлюють її розвиток, а також спричиняють еколого-економічні конфлікти, що становлять загрозу безпеці держави; у вузькому значенні – як еколого-економічні конфлікти, що несуть у собі потенціал як деструктивних наслідків і, відповідно, еколого-економічних і соціальних збитків, так і конструктивну складову розвитку національного господарства.

2. Теоретично обґрунтовано поняття еколого-економічного конфлікту як форми та наслідку відповідних протиріч, який у практичній площині розвитку національної економіки запропоновано визначати як ситуативне динамічне поєднання економічних, екологічних, соціально-політичних та інших умов, а також взаємовідносин між підприємствами – забруднювачами компонентів навколишнього середовища та користувачів природних ресурсів, контролюючих і судових органів

державної влади, а також усіх інших зацікавлених сторін, у якому кожна із них намагається зайняти позицію, несумісну чи протилежну по відношенню до еколого-економічних інтересів інших сторін. Розкрито зміст релевантних еколого-економічному конфлікту понять: “ризик еколого-економічного конфлікту”, “екологічний стрес”, “еколого-економічний консенсус” тощо. Запропонований підхід до визначення еколого-економічних конфліктів є підґрунтям для побудови відповідної моделі та проведення аналізу якісних характеристик і кількісної оцінки деструктивних наслідків еколого-економічних конфліктних ситуацій.

3. Запропоновано класифікацію еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки в їх широкому значенні за критеріями: гносеологічним, комплексності, чутливості до управлінського впливу; у вузькому значенні – за критеріями: масштабу, природи виникнення, потенціалу небезпеки, відношення до природних компонентів, тісноти зв’язку з соціально-економічними системами, а також типологізацію релевантних конфліктів за характером еколого-економічних взаємозв’язків між їх учасниками. Такий підхід дозволяє в комплексі враховувати теоретичні та практично орієнтовані чинники прогнозування та регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки.

4. Розкрито та узагальнено теоретичні підходи до прогнозування впливу еколого-економічних протиріч на розвиток національного господарства, в основі яких знаходяться положення діалектики, формальної і діалектичної логіки, синергетики, а також трансдисциплінарної сфери знань, зокрема, енвайронментального підходу. Визначено специфіку процесів прогнозування та регулювання еколого-економічних протиріч, яка полягає у встановленні тісного зв’язку між їх теоретичною та практичною складовими, що пояснюється власне природою “протиріччя” і його складною діалектичною сутністю. Зроблено висновок про доцільність залучення положень теорії ігор до обґрунтування стратегічних напрямків розвитку та оптимальних правил і норм еколого-економічної діяльності суб’єктів національної економіки.

5. Розроблено та теоретично обґрунтовано концепцію прогнозування та державного регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки, яка полягає в тому, що шляхом здійснення прогностичної оцінки величини природно-ресурсного потенціалу, що постійно відтворюється, встановлюється стратегічна мета та передбачаються результати державного втручання у середньо- та довгостроковій перспективі у процесі національного природокористування. Запропоновано поєднання інструментів механізму державного регулювання з інструментами ринкової саморегуляції та методами безпосереднього розв’язання конфліктних еколого-економічних ситуацій в адміністративно-територіальному та внутрішньогалузевому розрізах управління національним господарством.

6. Удосконалено методологічні засади прогнозування та державного регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки, що орієнтовані на обґрунтування вибору адекватних форм, важелів та інструментів екологічного управління шляхом ідентифікації ситуації переходу від потенційної до активної форм еколого-економічного конфлікту згідно з результатами проведення державного екологічного контролю із залученням громадської експертизи еколого-

економічної діяльності підприємств у межах установлених норм і стандартів природокористування, що дозволяє визначити частку національного доходу для її використання з метою вирішення еколого-економічних протиріч.

7. Обґрунтовано науково-методичний підхід до здійснення аналітичної оцінки впливу природно-ресурсних конфліктів на галузеву структуру національного господарства, що враховує ознаки безпосередності – опосередкованості, тимчасовості – постійності, кумулятивності – емерджентності, відносності, а також безперервності, моментальності та тривалості часу прояву еколого-економічних збитків галузям, підприємства яких розташовані у місцях наслідків дії природно-ресурсних конфліктів. Проведено порівняльний аналіз потенційної конфліктності процесів використання, охорони та відтворення земельних, рекреаційних, водних, лісових, мінеральних, мінерально-сировинних і паливних природних ресурсів національного господарства, що дозволяє раціонально розподілити зусилля з урегулювання відповідних еколого-економічних протиріч.

8. Розкрито теоретико-методичні положення інтерпретації структурних зв'язків у системі економічного потенціалу як підґрунтя сталого розвитку національної економіки, в яких доведено необхідність активізації взаємозв'язку між природно-ресурсним потенціалом і соціальним капіталом, що в довгостроковій перспективі дозволить послабити еколого-економічні протиріччя через розвиток соціально-економічних відносин у формі державно-приватного партнерства та залучення громадськості та всіх зацікавлених сторін до процесів регулювання еколого-економічних відносин.

9. Розроблено економіко-математичну модель регулювання еколого-економічних відносин між підприємствами та державними органами влади в умовах конфлікту, яка ґрунтується на ситуаційно-динамічному підході та дозволяє проводити аналіз еколого-економічних зв'язків і діагностувати ситуації рівноваги інтересів як підприємств – забруднювачів і користувачів природних ресурсів, так і територіальних органів екологічного управління. При цьому враховуються чинники раціонального використання природних ресурсів, забруднення довкілля, соціальних аспектів розвитку та екологічної безпеки, що корелюють із показниками динаміки валового внутрішнього продукту. Запропонована модель уможливує здійснення короткострокового прогнозу потенційної дії еколого-економічних конфліктів на розвиток національної економіки в її територіально-адміністративному розрізі, а також проведення комплексного аналізу та прийняття на його основі обґрунтованих релевантних рішень щодо регулювання та оптимізації еколого-економічної взаємодії між суб'єктами національної економіки.

10. Запропоновано методологічний підхід до прогностичної оцінки конфліктного впливу еколого-економічних протиріч на довгостроковий розвиток національної економіки на основі застосування багатокритеріальної моделі, що дозволяє здійснювати вибір стратегій розвитку відповідно до типу економічного зростання, моделі державної екологічної політики та процесів відтворення природних ресурсів у системі національного природокористування. Відповідно до специфіки даних пропозицій розроблено рекомендації щодо врахування чинників ризику та безпеки, оптимістичного, песимістичного та реалістичного сценаріїв сталого розвитку національного господарства.

11. Розроблено теоретико-методичні положення та науково-практичні рекомендації щодо формування механізму державного регулювання у поєднанні з механізмом саморегулювання в умовах обмеженої інформації про стан і результати еколого-економічної діяльності підприємств, що ґрунтується на підході оптимального розподілу ресурсів органами державної влади та дозволяє здійснювати мотиваційно-управлінський вплив на учасників еколого-економічних конфліктів у межах правил гри, встановлених органами державної влади, що регулюють економічні відносини відповідно до принципів забезпечення екологічної сталості та безпеки функціонування національного господарства. Доведено, що ефективність функціонування даного механізму, що підпорядковується цільовій функції екологічно сталого розвитку національного господарства, а отже і обґрунтування співвідношення впливу державних екологічних органів і саморегуляції виробничих та управлінсько-організаційних відносин залежать від елементів зовнішнього середовища, які можуть виконувати роль як обмежувальних, так і сприятливих чинників оптимізації регулювання еколого-економічної діяльності, що здійснюється суб'єктами національного господарства.

12. Запропоновано комплексний підхід щодо адаптації інструментарію державного регулювання до розв'язання протиріч сталого розвитку національної економіки, що враховує вимоги системи міжнародних стандартів у сферах управління природокористуванням, якості виробництва продукції та організаційного управління, соціальної відповідальності, ризик-менеджменту, а також безпеки в економічній діяльності. Обґрунтовано доцільність інтегрування в єдиній системі адміністративно-правових, економічних, соціально-психологічних і спрямованих безпосередньо на розв'язання конфліктів інструментів як компромісного, так і примусового регулювання, з урахуванням вимог державної екологічної політики, що дозволяє забезпечувати прийняття управлінських рішень в еколого-економічних конфліктних ситуаціях.

13. Обґрунтовано концептуальні положення бюджетування, орієнтованого на результат, як державного регулятора еколого-економічних протиріч, що передбачають поєднання планування, контролю, аналізу та регулювання екологічних бюджетів для комплексного забезпечення розподілу коштів із урахуванням соціальної значущості очікуваних результатів. Розроблено схему-модель організаційно-структурного вирішення еколого-економічних протиріч із посиленням інтеграційної ролі методу бюджетування в системі управління адміністративно-територіальною одиницею, що дозволяє розвинути принципи управління на довірчих засадах у галузі еколого-економічних відносин, а також активізувати практичне впровадження інструментів вирішення екологічно спричинених конфліктних ситуацій із застосуванням фахової управлінсько-консультаційної діяльності як елемента ринкової інфраструктури національного господарства.

14. Розроблено науково-методичний підхід до вдосконалення інструментарію регулювання еколого-економічних конфліктів через посилення їх адміністративно-організаційної дії на підприємства та інших користувачів природних ресурсів, що орієнтований на прийняття та реалізацію поетапних консенсуальних управлінських рішень, які дозволяють досягти єдиної згоди у питаннях збільшення витрат на захист

навколишнього природного середовища, зниження екологічного ризику та посилення безпеки національної економіки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Петрушенко М.М. Прогнозування та регулювання розвитку національної економіки: соціоприродні й економічні протиріччя : монографія / М.М. Петрушенко. – Суми : Університетська книга, 2013. – 336 с.

2. Петрушенко М.М. Концептуальні положення управління екологічними конфліктами / М.М. Петрушенко // Стратегічне управління національним економічним розвитком: монографія: в 2 т. / за заг. ред. О.В. Кендюхова. – Донецьк: ДВНЗ “ДонНТУ”, 2013. – Т.2. – С. 298-305.

3. Петрушенко М.М. Мотиваційна складова соціально-економічного потенціалу регіону / М.М. Петрушенко // Соціально-економічна мотивація інноваційного розвитку регіону: монографія / за заг. ред. О.В. Прокопенко. – Суми: СМДУ, 2013. – С. 76-80.

4. Петрушенко М.М. Роль управлінського капіталу в контексті вирішення соціо-екологічних протиріч національної економіки / М.М. Петрушенко, Г.М. Шевченко // Наукові засади формування та використання економічного потенціалу: монографія / за заг. ред. В.Я. Швеця, В.М. Соловійова. – Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2013. – С. 352-359.

Особистий внесок: проаналізовано зміст поняття управлінського капіталу в контексті вирішення соціо-екологічних протиріч на рівні держави.

5. Петрушенко М.М. Соціально-екологічні протиріччя в контексті концепції сталого розвитку / М.М. Петрушенко, Г.М. Шевченко // Теоретико-методологічні основи дослідження процесів формування стратегії сталого розвитку соціально-економічної системи в умовах інтеграції та глобалізації: монографія / за заг. ред. І.Ю. Швець. – Сімферополь: ДІАЙП, 2013. – С. 40-46.

Особистий внесок: проведено аналіз екодеструктивного впливу наслідків соціально-екологічних протиріч на забезпечення сталого розвитку.

6. Петрушенко М.М. Управління природно-ресурсними конфліктами в контексті теорії стейкхолдерів / М.М. Петрушенко // Економіка і управління: аналіз тенденцій та перспективи розвитку. Колективна монографія. Кременчук: ТОВ “Кременчуцька міська друкарня”, 2013. – С. 87-93.

Статті у наукових фахових виданнях

7. Петрушенко М.М. Бюджетне управління в системі вирішення екологічних протиріч розвитку національної економіки: територіальний підхід / М.М. Петрушенко // Проблеми економіки. – 2013. – №3. – С. 120-127. (Включено до міжнародних наукометричних баз РІНЦ, DOAJ, Index Copernicus, RePEc).

8. Петрушенко М.М. Концепція управління екологічними протиріччями розвитку національної економіки / М.М. Петрушенко // Економічний простір. – 2013. – №75. – С. 286-295. (Включено до міжнародної наукометричної бази Google

Schoolar).

9. Петрушенко М.М. Методологія управління екологічними протиріччями [Електронний ресурс] / М.М. Петрушенко // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2013. – №1(8). – С. 199-211. – Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13pmmuer.pdf>. (Включено до міжнародних наукометричних баз DOAJ, Index Copernicus, Google Scholar).

10. Петрушенко М.М. Управління еколого-економічними конфліктами в контексті теорії оптимальних механізмів розподілу ресурсів / М.М. Петрушенко, Г.М. Шевченко // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – №3(141). – С. 186-192. (Включено до міжнародних наукометричних баз Scopus, Google Scholar).

Особистий внесок: досліджено особливості механізму управління еколого-економічними конфліктами, сформованого на основі положень теорії оптимальних механізмів розподілу ресурсів.

11. Прокопенко О.В. Системно-синергетичний підхід до управління екологічними протиріччями на територіальному рівні / О.В. Прокопенко, М.М. Петрушенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – №1. – С. 254-266. (Включено до міжнародних наукометричних баз DOAJ, Index Copernicus).

Особистий внесок: розкрито системно-синергетичний підхід управління екологічними протиріччями; досліджено вплив на потенційні екологічні конфлікти на основі аналізу взаємозв'язків між стандартами міжнародної системи ISO.

12. Балацький О.Ф. Конфліктна складова системи соціоприродних зв'язків у економічній сфері взаємовідносин / О.Ф. Балацький, М.М. Петрушенко, Г.М. Шевченко // Механізм регулювання економіки. – 2012. – № 2(56). – С. 140-153. (Включено до міжнародної наукометричної бази Google Scholar).

Особистий внесок: проаналізовано конфліктні чинники у системі соціоприродних взаємозв'язків у економічній сфері взаємовідносин.

13. Петрушенко М.М. Актуалізація проблем управління природно-ресурсними конфліктами в Україні / М.М. Петрушенко // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2012. – Вип. 1. – С. 35-44.

14. Петрушенко М.М. Аналіз теоретико-методологічних положень економіки екологічних конфліктів / М.М. Петрушенко // Экономика и управление. – 2012. – №4. – С. 109-115.

15. Петрушенко М.М. Аналітична оцінка потенційних екологічних конфліктів із урахуванням чинника ризику / М.М. Петрушенко // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2012. – №4. – С. 65-71.

16. Петрушенко М.М. Взаємозв'язок соціального і природного капіталу в контексті дослідження еколого-економічних конфліктів / М.М. Петрушенко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2012. – №4. – С. 21-27.

17. Петрушенко М.М. Еколого-економічні конфлікти в контексті теорії ігор: науково-методичні підходи / М.М. Петрушенко // Економічний форум. – 2012. – №4. – С. 260-265. (Включено до міжнародної наукометричної бази РІНЦ).

18. Петрушенко М.М. Економічний зміст поняття “екологічний конфлікт” / М.М. Петрушенко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2012. – №1. – С. 19-25.

19. Петрушенко М.М. Економічний погляд на екологічні конфлікти: аспекти моделювання / М.М. Петрушенко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – №2(45). – С. 354-360.

20. Петрушенко М.М. Економічні “ігри проти природи”: модель прийняття рішень у сфері управління екологічними конфліктами / М.М. Петрушенко // Бізнес Інформ. – 2012. – №4. – С. 130-132.

21. Петрушенко М.М. Концепція економічної оцінки та механізму управління екологічними конфліктами / М.М. Петрушенко // Економіст. – 2012. – №11(313). – С. 47-51. (Включено до міжнародних наукометричних баз Google Scholar, RePEc).

22. Петрушенко М.М. Організаційно-економічний механізм екологічного консенсусу / М.М. Петрушенко // Економіка Криму. – 2012. – №3(40). – С. 128-133.

23. Петрушенко М.М. Оцінка еколого-економічних конфліктів із урахуванням чинника безпеки / М.М. Петрушенко // Регіональна економіка. – 2012. – №4 (66). – С. 115-122. (Включено до міжнародної наукометричної бази Google Scholar).

24. Петрушенко М.М. Регресійний аналіз чинників еколого-економічного неконфліктного розвитку території / М.М. Петрушенко // Наука й економіка. – 2012. – Вип. 4(28). – Т. 1. – С. 294-297.

25. Петрушенко М.М. Управління природно-ресурсними конфліктами в контексті неінституціоналізму / М.М. Петрушенко // Європейський вектор економічного розвитку. – 2012. – Вип. 2(13). – С. 411-414. (Включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus).

26. Прокопенко О.В. Теоретико-методологічні основи управління екологічними конфліктами на територіальному рівні / О.В. Прокопенко, М.М. Петрушенко // Часопис економічних реформ. – 2012. – №4(8). – С. 175-181.

Особистий внесок: узагальнено та вдосконалено підходи щодо управління екологічними конфліктами в територіальному розрізі національної економіки.

27. Петрушенко М.М. Аналіз теоретико-методичних аспектів оцінки та змісту природно-ресурсних конфліктів / М.М. Петрушенко // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. – 2011. – Вип. XVII. – №1. – С. 292-300.

28. Петрушенко М.М. Вплив природно-ресурсних конфліктів на забезпечення стійкого розвитку території / М.М. Петрушенко // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія “Економічна”. – 2011. – Вип. 81. – №970. – С. 139-142. (Включено до міжнародної наукометричної бази Google Scholar).

29. Петрушенко М.М. Необхідність і особливості застосування теорії ігор при моделюванні природно-ресурсних конфліктів / М.М. Петрушенко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2011. – №3. – С. 42-48.

30. Петрушенко М.М. Щодо питання про зміст менеджменту як концепції та соціально-економічного процесу / М.М. Петрушенко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2011. – №2. – С. 59-67.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

31. Петрушенко Н. К вопросу о менеджмент-консалтинге как подходе

разрешения противоречий в экономических системах / Н. Петрушенко // Международного списание за устойчиво развитие. – Варна: Евро-Експерт ЕООД, 2013. – Вып. 8. – С. 119-122.

32. Петрушенко Н.Н. К вопросу об экологических противоречиях в контексте устойчивого развития национальной экономики [Электронный ресурс] / Н.Н. Петрушенко // Российский экономический интернет-журнал. – М.: ИТКОР, 2013. – №3. – Режим доступа: <http://www.e-rej.ru/upload/iblock/882/8820153807bad526306396f25e6d6e1f.pdf>. (Включено до міжнародної наукометричної бази РІНЦ).

33. Петрушенко Н.Н. Особенности управления экологическими противоречиями в экономических системах / Н.Н. Петрушенко // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия “Экономика”. – Майкоп: изд-во АГУ, 2013. – Вып. 3(127). – С. 37-44. (Включено до міжнародної наукометричної бази РІНЦ).

34. Петрушенко Н. Экономические “игры против природы”: анализ экологических конфликтов в Украине / Н. Петрушенко // Международного списание за устойчиво развитие. – Варна: Евро-Експерт ЕООД. – 2012. – Вып. 3. – С. 111-115.

35. Прокопенко О.В. Факторы воздействия на экономическое развитие на континууме “экологическое противоречие – экологический конфликт” [Электронный ресурс] / О.В. Прокопенко, Н.Н. Петрушенко // Научный вестник МГГУ. – 2013. – №11(44) / Международная конференция “Экология. Природопользование. Экономика”. – С. 205-214. – Режим доступа: <http://vestnik.msmu.ru/files/2/20131211193201.pdf>. (Включено до міжнародної наукометричної бази РІНЦ).

Особистий внесок: проведено аналіз чинників впливу на економічний розвиток на континуумі “екологічне протиріччя – екологічний конфлікт”.

Матеріали наукових конференцій

36. Петрушенко М.М. Екологічні протиріччя росту національної економіки України / М.М. Петрушенко // Економічний ріст в умовах державно-приватного партнерства: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 березня 2013 р. – м. Дніпропетровськ / ред. кол. Шаповал та ін.: Видавничий дім “Гельветика”, 2013. – С. 34-36.

37. Петрушенко М.М. Пріоритетність соціальної підоснови еколого-економічних протиріч / М.М. Петрушенко // Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., 3–5 вересня 2013 р. / за заг. ред. проф. О.В. Прокопенко. – Суми: СумДУ, 2013. – С. 179-180.

38. Петрушенко М.М. Соціально-економічний і екологічний погляди на протиріччя розвитку національного господарства / М.М. Петрушенко, Г.М. Шевченко // Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. Балацького О.Ф., 24–26 квітня 2013 р.: у 4 т. / за заг. ред. О.В. Прокопенко. – Суми: СумДУ, 2013. – Т. 2. – С. 176.

Особистий внесок: викладено екологічний погляд на протиріччя розвитку національної економіки.

39. Петрушенко М.М. Щодо питання про соціальні та екологічні протиріччя

регіонального економічного розвитку, на прикладі Сумської області / М.М. Петрушенко, Г.М. Шевченко // Економічні проблеми модернізації та інноваційний розвиток регіонів: збірник тез наукових робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 березня 2013 р. / ГО “Центр економічних досліджень та розвитку”. – Одеса: ЦЕДР, 2013. – С. 86-87.

Особистий внесок: розглянуто екологічні протиріччя економічного розвитку в територіальному розрізі.

40. Петрушенко М.М. Щодо питання про управління екологічними протиріччями транзитивної економіки / М.М. Петрушенко // Економіка і управління в умовах глобалізації: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 30 січня 2013 р.: у 2-х томах. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2013. – Т. 2. – С. 212-213.

41. Петрушенко Н.Н. Фактор екологических и социоэкономических противоречий в контексте управления программой развития территории / Н.Н. Петрушенко, А.Н. Шевченко // Современные проблемы управления проектами в инвестиционно-строительной сфере и природопользовании: материалы III Международ. науч.-практ. конф., 12 апреля 2013 г. / под ред. В.И. Рисина. – М.: ФГБОУ ВПО “РЭУ им. Г.В. Плеханова”, 2013. – С. 232-236.

Особистий внесок: досліджено чинник екологічних протиріч у контексті управління програмою розвитку території.

42. Прокопенко О.В. Диалектика экономики и экологии: развитие через управление противоречиями / О.В. Прокопенко, Н.Н. Петрушенко // Формирование и реализация экологической политики на региональном уровне: материалы VI Всероссийской с междунар. участием научно-практ. конф., 24–25 октября 2013 г. / под науч. ред. Г.А. Фоменко. – Ярославль: Изд-во Академии Пастухова, 2013. – С. 202-207.

Особистий внесок: проведено аналіз складових концепції управління екологічними протиріччями економічного розвитку.

43. Петрушенко М.М. Аналіз процесу участі стейкхолдерів у вирішенні природно-ресурсних конфліктів / М.М. Петрушенко // Актуальні питання забезпечення стійкого розвитку національного господарства: матеріали Всеукраїнської наук. конф. з міжнар. участю, 26–27 жовтня 2012 р. – Кременчук, 2012. – С. 17-19.

44. Петрушенко М.М. Багатокритеріальна економіко-математична модель вирішення екологічних конфліктів / М.М. Петрушенко // Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., 9–10 квітня 2012 р. – Харків: ФОП Александрова К.М., ВД “ІНЖЕК”, 2012. – С. 110-111.

45. Петрушенко М.М. Економіка екологічних конфліктів у теоретико-методологічному контексті / М.М. Петрушенко, Г.М. Шевченко // Аналіз та прогнозування трансформаційних процесів в економіці сучасного світу: проблеми та перспективи: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф., 6–7 квітня 2012 р. – К.: Аналітичний центр “Нова економіка”, 2012. – Ч. 1. – С. 17-18.

Особистий внесок: викладено теоретико-методологічне пояснення еколого-економічних конфліктів.

46. Петрушенко М.М. Економічна концепція управління екологічними

конфліктами / М.М. Петрушенко // Теорія та практика управління економічним розвитком: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 22–24 листопада 2012 р. – в 3 т. – Т. 1. – Донецьк: ООО “Фирма “Друк-Инфо”, 2012. – С. 99-101.

47. Петрушенко М.М. Щодо питання про механізм управління природно-ресурсними конфліктами [Електронний ресурс] / М.М. Петрушенко, Г.М. Шевченко // Сучасний менеджмент і економічний розвиток: наукові та практичні аспекти модернізації публічної влади в умовах глобалізації суспільства: матеріали Міжнар. Інтернет-конф., 01.06–31.08 2012 р. – Суми: СумДУ, 2012. – 8 с. – Режим доступу: <http://me.fem.sumdu.edu.ua/docs/d055.pdf>.

Особистий внесок: обґрунтовано формування механізму управління природно-ресурсними конфліктами.

48. Петрушенко Н.Н. Корпоративная социальная ответственность при управлении экологическими конфликтами / Н.Н. Петрушенко // Инновационные процессы и корпоративное управление: сборник статей IV Междунар. заоч. научно-практ. конф., 15–30 марта 2012 г. : [Белорусский государственный университет, Институт бизнеса и менеджмента технологий; под ред. В.В. Апанасович и др.]. – Минск : Национальная библиотека Беларуси. – С. 346-349.

49. Петрушенко М.М. Еколого-економічний зміст і синергетична дія природно-ресурсних конфліктів / М.М. Петрушенко // Україна: Схід-Захід – проблеми сталого розвитку : матеріали другого туру Всеукраїнської наук.-практ. конф., 24–25 листопада 2011 р. – Львів : РВВ НЛТУ України, 2011. – Т. 2. – С. 139-141.

50. Петрушенко М.М. “Економіка – навколишнє природне середовище – суспільство”: синергетична система та сфера екологічних конфліктів / М.М. Петрушенко, Г.М. Шевченко // Ризики та конфлікти у сучасному суспільстві : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., 23 грудня 2011 р. – Сімферополь: Кримський інститут бізнесу УЕУ, 2011. – С. 28-33.

Особистий внесок: розкрито сутність конфліктних взаємозв'язків у синергетичній системі “економіка – довкілля – суспільство”.

51. Петрушенко М.М. Управління природно-ресурсними конфліктами в контексті концепції сталого розвитку / М.М. Петрушенко // Сучасні проблеми реформування економіки в моделі інноваційного розвитку держави : збірник тез доповідей наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 15 листопада 2011 р. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – С. 96-98.

52. Петрушенко Н.Н. Экономические исследования экологических конфликтов: мировой опыт / Н.Н. Петрушенко // Современные экономические проблемы и пути их решения : материалы III Междунар. научно-практ. конф., 15 ноября 2011 : [НИЦ “Стратегия”]. – М.: МАКС Пресс, 2011. – С. 101-104.

53. Петрушенко М.М. Застосування синергетичного підходу до управління економічною безпекою території / М.М. Петрушенко, Г.М. Шевченко // Економічна безпека держави і науково-технологічні аспекти її забезпечення: праці 1-го наук.-практ. семінару з міжнар. участю, 21–22 жовтня 2009 р. – К.: видавець Чабаненко Ю.А., 2009. – С. 83-86.

Особистий внесок: розкрито синергетичний підхід до управління економічною безпекою держави в її територіальному розрізі.

54. Petrushenko M. Economic games against nature: the potential environmental conflicts in Ukraine / M. Petrushenko // Modern trends of scientific thought development : the XXIII International scientific and practical conference, April 18–23, 2012 : materials digest. – London : IASHE, 2012. – P. 118-121.

55. Petrushenko M. Actualization of the interconnections between natural capital and human capital in the context of environmental management / M. Petrushenko // Economics for Ecology ISCS'2011 : 17th International Scientific Conference, Sumy, May 6-9, 2011. – Суми : СумДУ, 2011. – С. 122-123.

АНОТАЦІЯ

Петрушенко М.М. Методологія прогнозування та державного регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – ДВНЗ “Донецький національний технічний університет”, Донецьк, 2014.

Дисертацію присвячено вирішенню актуальної проблеми розроблення та наукового обґрунтування теоретико-методологічних засад і науково-методичних підходів до здійснення прогностичної оцінки та формування механізму державного регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки. Запропоновано визначення дефініцій “еколого-економічне протиріччя розвитку національної економіки”, “еколого-економічний конфлікт”, “ризик еколого-економічного конфлікту” та інших.

Сформовано концепцію прогнозування та державного регулювання еколого-економічних протиріч розвитку національної економіки, в якій обґрунтовано здійснення варіантного прогнозу величини відтворюваного природно-ресурсного потенціалу для встановлення стратегічної мети та передбачення результатів державного втручання у процеси природокористування в адміністративно-територіальному розрізі, що у поєднанні з інструментами саморегуляції та методами прямого вирішення конфліктів дозволяє оптимізувати внутрішньогалузеві еколого-економічні інтереси суб’єктів національного господарства. Обґрунтовано ситуаційно-динамічний підхід до регулювання еколого-економічних відносин між підприємствами та державними органами влади в умовах еколого-економічних конфліктів із застосуванням методів економіко-математичного моделювання, що дозволяє проводити аналіз еколого-економічних зв’язків і забезпечувати рівновагу інтересів як підприємств – забруднювачів і користувачів природних ресурсів, так і територіальних органів екологічного управління. Розроблено науково-методичні засади формування механізму державного регулювання еколого-економічної діяльності підприємств на основі підходу оптимального розподілу ресурсів у поєднанні з механізмом саморегулювання в умовах обмеженої екологічно релевантної інформації, що дозволяє здійснювати мотиваційно-управлінський вплив на учасників еколого-економічних конфліктів. Запропоновано комплексний підхід щодо адаптації інструментарію державного регулювання до розв’язання протиріч сталого розвитку національної економіки, який інтегрує адміністративно-правові, економічні та спрямовані безпосередньо на розв’язання конфліктів інструменти як компромісного, так і примусового регулювання, що дозволяє оптимізувати

прийняття управлінських рішень в еколого-економічних конфліктних ситуаціях.

Ключові слова: державне регулювання, прогнозування, сталий розвиток, еколого-економічні протиріччя, конфлікт, теоретико-ігрове моделювання, управління, механізм, національна економіка.

АННОТАЦІЯ

Петрушенко Н.Н. Методология прогнозирования и государственного регулирования эколого-экономических противоречий развития национальной экономики. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – ГВУЗ “Донецкий национальный технический университет”, Донецк, 2014.

Диссертация посвящена решению актуальной проблемы разработки и научного обоснования теоретико-методологических основ и научно-методических подходов к осуществлению прогностической оценки и формированию механизма государственного регулирования эколого-экономических противоречий развития национальной экономики. Предложено определение дефиниций “эколого-экономическое противоречие развития национальной экономики”, “эколого-экономический конфликт”, “риск эколого-экономического конфликта” и других. Усовершенствована классификация эколого-экономических противоречий развития национальной экономики на основе энвйронментального подхода по критериям комплексности и чувствительности к управленческому воздействию, а также типологизация релевантных конфликтов по характеру эколого-экономических взаимосвязей между их участниками, что позволяет соотнести и определить приоритетность социально-экономической или природно-экологической сторон их содержания в зависимости от специфики конфликтной ситуации между субъектами хозяйствования.

Сформирована концепция прогнозирования и государственного регулирования эколого-экономических противоречий развития национальной экономики, в которой обосновано осуществление вариантного прогноза величины воспроизводимого природно-ресурсного потенциала для установления стратегических целей и предвидения результатов государственного вмешательства в процессы природопользования в административно-территориальном разрезе, что в сочетании с инструментами саморегуляции и методами прямого разрешения конфликтов позволяет оптимизировать внутриотраслевые эколого-экономические интересы субъектов национального хозяйства.

Обоснован ситуационно-динамический подход к регулированию эколого-экономических отношений между предприятиями и государственными органами власти в условиях эколого-экономических конфликтов с применением методов экономико-математического моделирования, который позволяет проводить анализ эколого-экономических связей и обеспечивать равновесие интересов как предприятий – загрязнителей и пользователей природных ресурсов, так и территориальных органов экологического управления. Разработаны научно-методические основы формирования механизма государственного регулирования

эколого-экономической деятельности предприятий на основе подхода оптимального распределения ресурсов в сочетании с механизмом саморегулирования в условиях ограниченной экологически релевантной информации, позволяющей осуществлять мотивационно-управляющее воздействие на участников эколого-экономических конфликтов.

Предложен методологический подход к прогностической оценке конфликтного воздействия эколого-экономических противоречий на долгосрочное развитие национальной экономики на основе применения многокритериального моделирования сценариев устойчивого развития национального хозяйства, позволяющий осуществлять выбор стратегий развития в соответствии с типом экономического роста, моделью государственной экологической политики и особенностями процессов воспроизводства природных ресурсов с учетом факторов эколого-экономического риска и безопасности.

Представлены теоретико-методические положения по интерпретации структурных связей в системе экономического потенциала как основы устойчивого развития национальной экономики, которые обосновывают необходимость активизации взаимосвязи между природно-ресурсным потенциалом и социальным капиталом, что в долгосрочной перспективе позволяет ослабить эколого-экономические противоречия посредством расширения социально-экономического взаимодействия в форме государственно-частного партнерства и привлечения общественности к процессам регулирования эколого-экономических отношений.

Усовершенствованы инструменты механизма регулирования эколого-экономических конфликтов через усиление их административно-организационного воздействия на предприятия и других пользователей природных ресурсов, ориентированные на принятие и реализацию поэтапных консенсуальных управленческих решений, которые позволяют достичь согласия в вопросах увеличения затрат на защиту окружающей среды, снижения уровня эколого-экономического риска и усиления безопасности национальной экономики. Предложены концептуальные положения бюджетирования, ориентированного на результат при регулировании эколого-экономических противоречий, которые предусматривают сочетание планирования, контроля, анализа и регулирования экологических бюджетов для комплексного обеспечения распределения средств с учетом общественной значимости ожидаемых результатов. Разработан комплексный подход к адаптации инструментария государственного регулирования к решению противоречий устойчивого развития национальной экономики, который интегрирует административно-правовые, экономические и направленные непосредственно на решение конфликтов инструменты как компромиссного, так и принудительного регулирования, который позволяет оптимизировать принятие управленческих решений в эколого-экономических конфликтных ситуациях.

Ключевые слова: государственное регулирование, прогнозирование, устойчивое развитие, эколого-экономическое противоречие, конфликт, теоретико-игровое моделирование, управление, механизм, национальная экономика.

SUMMARY

Petrushenko M.M. Methodology of forecasting and state regulation of ecological-economic contradictions of the national economy. – Manuscript.

The thesis for the Doctor Degree in Economics in Specialty 08.00.03 – Economics and management of the national economy. – Donetsk national technical university. – Donetsk, 2014.

The dissertation is devoted to the actual problem of development and scientific substantiation of theoretical and methodological foundations and methodological approaches to the prognostic evaluation and formation mechanism of regulation of environmental-economic contradictions of the national economy. The definitions “ecological-economic contradictions of the national economy”, “ecological-economic conflict”, “risk of environmental-economic conflict” and others are proposed.

The concept of forecasting and state regulation of environmental-economic contradictions of the national economy is formed, which justified the prognostic assessment implementation of the potential environmental-economic conflict impact on the economic development and the construction of state regulation of the relevant contradictions to create the conditions for effective prevention of environmental and related socio-economic crisis, and to ensure ecological-economic security of the national economy. The mathematical model of the regulation of conflict impact ecological-economic contradictions on the development of the national economy is developed, based on the theoretical-methodological approach that reflects: terms of sustainability development, eco-conflict situation, presented as differential economic game, the objective function of the ecological-economic conflict optimization through game-theoretic setting equilibrium states between the parties, as well as scientific-methodical approach to the evaluation of the relationship between social-economic and natural factors in the development of the national economy in its territorial aspect. The mechanism of forecasting and state regulation of environmental-economic contradictions in the system of national economic development is designed, based on the approach of optimal mechanisms for resource allocation optimization and compliance requirements of the Nash equilibrium and allows the motivational impact of management members of the ecological-economic conflicts within the rules established and controlled by state institutions in accordance with the principles of sustainable development.

Keywords: state regulation, forecasting, sustainable development, environmental-economic contradictions, conflict, game-theoretic modeling, management, mechanism, national economy.

Підписано до друку 25.04.2014 р.
Обл.-вид.арк. ___.

Формат 60x84/16
Ум.друк.арк.1,9
Тираж 100 прим.

Папір офсетний.
Друк офсетний.
Гарнітура Times New Roman Cyr.